

Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2015-2018

Miasto i Gmina Łochów

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	9
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	9
4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	9
4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury	10
4.2. Strategiczne cele polityki województwa i powiatu w zakresie opieki nad zabytkami	12
4.2.1. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2020	12
4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego	13
4.2.3. Wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2012 – 2015	15
4.2.4. Strategia Rozwoju Powiatu Węgrowskiego na lata 2007 – 2015	16
4.2.5. Plan Rozwoju Lokalnego dla Powiatu Węgrowskiego na lata 2008 – 2015	18
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	19
5.1. Strategiczne cele polityki gminy w zakresie opieki nad zabytkami	19
5.1.1. Strategia rozwoju Gminy Łochów do roku 2020	19
5.1.2. Program rewitalizacji miasta Łochów	23
5.1.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego części miasta Łochów, wsi Ostrówek Węgrowski, wsi Budziska, wsi Kaliska i Barchów, wsi Gwizdały i Pogorzelec	26
5.1.8. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Łochów	27
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta i gminy Łochów	29
5.2.1. Archeologia	29
5.2.2. Osadnictwo	30
5.2.3. Zabytkowe szlaki komunikacyjne	31
5.2.4. Zabytkowe układy przestrzenne	32
5.2.5. Zabytki sakralne	33
5.2.6. Cmentarze	34
5.2.7. Założenia rezydencjonalne	35
5.2.8. Budownictwo	36
5.2.9. Zabytki techniki	37
5.2.10. Miejsca pamięci narodowej poza cmentarzami	38
5.2.11. Kapliczki, figury i krzyże przydrożne	39
5.2.12. Zbiory muzealne i inne	40
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	40
5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	40
5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	42
5.3.3. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków	43
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	44
5.5. Obiekty wpisane do rejestru pomników przyrody	44
5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	47
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	47
7. Założenia programowe	50
7.1. Priorytety w zakresie opieki nad zabytkami miasta i gminy Łochów	50
7.2. Kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami	50
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	54
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	55
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	56
Załączniki	

1. Wstęp

Gmina Łochów jest gminą miejsko-wiejską. Ośrodkiem administracyjnym i usługowym gminy jest miasto Łochów. Gmina graniczy z gminami Sadowne, Stoczek i Korytnica z powiatu węgrowskiego, z gminą Jadów z powiatu wołomińskiego oraz z gminami Wyszków i Brańszczyk z powiatu wyszkowskiego. Powierzchnia gminy Łochów wynosi 195 km².

Atutem gminy jest stosunkowo bliskie położenie od Warszawy, stolicy kraju i województwa mazowieckiego oraz położenie przy skrzyżowaniu ważnych dróg (droga krajowa nr 50 i nr 62), rangi krajowej oraz przebieg przez miasto linii kolejowej relacji Białystok – Łochów – Warszawa, należącej do krajowego systemu kolejowego. Ośrodek powiatowy – Węgrów znajduje się w odległości 30 km od Łochowa i poniżej 15 km od granicy gminy. Najbliższe miasto – Wyszków, znajduje się w odległości 17 km od Łochowa.

Gmina Łochów może być atrakcyjnym obszarem dla lokalizacji baz turystycznych i agroturystycznych, nowych zakładów turystycznych, szczególnie wykorzystujących miejscową bazę surowcową rolniczej przestrzeni produkcyjnej i lasów, te dwa czynniki pobudzają rozwój gospodarczy miasta i gminy. Również położenie gminy nad rzekami Bugiem i Liwcem stwarza atrakcyjne warunki do rekreacji i daje duże możliwości dalszego rozwoju zagospodarowania rekreacyjnego, zwłaszcza w zakresie indywidualnej zabudowy letniskowej dla mieszkańców Warszawy. Walory przyrodnicze w połączeniu z zachowanymi obiektami o walorach kulturowych dają duże możliwości rozwoju turystyki, a przede wszystkim agroturystyki.

Gminny program opieki nad zabytkami miasta i gminy Łochów na lata 2015-2018 jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie, tj. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Łochów oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta i poszczególnych wsi gminy Łochów. Wyżej wymienione dokumenty, uchwalane przez Radę Miejską w formie uchwały, określają politykę administracyjną w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców.

Program opieki nad zabytkami jest podstawą współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Taka współpraca, rozwijana w kolejnych latach, powinna przynieść korzyści lokalnej społeczności, a najważniejszą z nich jest zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2001 r. Nr 142 poz. 1591 z późn. zm.) Gminy w zakresie zadań własnych realizują sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 7 ust. 1 pkt. 9). Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami nakłada na gminę art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

Ustawa reguluje zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, definiuje pojęcie zabytku, określa formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji

rządowej i samorządowej), formy finansowania opieki nad zabytkami i ich ewidencjonowania i inne.

1.2. Cele opracowania Programu

Celem opracowania Programu opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Łochów zgodnie z zapisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy,
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (Konstytucja RP art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86).

Głównym aktem prawnym regulującym przedmiot, zakres i formy opieki nad zabytkami jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

Definicja zabytku

Zgodnie z art. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Ochrona zabytków

Ochrona zabytków zgodnie z zapisami art. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;

6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Obiekty podlegające ochronie

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formy i sposób ochrony zabytków

Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Rejestr zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa mazowieckiego prowadzi mazowiecki wojewódzki konserwator zabytków.

Rejestr zabytków nieruchomości

- 1) Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.
 - 2) W trybie określonym w ust. 1, do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych.
 - 3) Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku.
 - 4) Decyzja o wpisie zabytku nieruchomego do rejestru, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, stanowi podstawę wpisu w katastrze nieruchomości.
 - 5) Na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków informację o wpisie zabytku nieruchomego do rejestru ogłasza się w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
- Wpisy, o których mowa w ust. 4 i 5, są wolne od opłat.

Rejestr zabytków ruchomych

- 1) Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.
 - 2) Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.
- Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Rejestr zabytków archeologicznych

Zabytkiem archeologicznym, zgodnie z art. 3 pkt. 4) ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jest zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Zabytek archeologiczny wpisuje się w takim samym trybie jak zabytek nieruchomy, omówiony wyżej.

Ochrona zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego.

1) Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 18).

2) W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

3) W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- parków kulturowych.

4) W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

5) W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

6) W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

7) Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Ustawa nakłada na Gminę szereg praw i obowiązków w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, są to m.in.:

- prawo utworzenia przez Radę Miejską (po uprzednim zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) parku kulturowego w celu ochrony

krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16)

- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz strategii rozwoju gminy (art.18)
- obowiązek prowadzenia przez Burmistrza gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art.22 ust.4)
- sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego jednostka samorządu terytorialnego posiada tytuł prawny wykonywane w ramach zadań własnych (art.71)
- prawo ubiegania się przez Gminę dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane wykonywane przy zabytku będącego własnością tej jednostki (art. 73)
- prawo udzielania przez Radę Miejską, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art.81)
- sporządzanie przez Burmistrza i przyjmowanie przez Radę Miejską na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami, z którego co dwa lata Burmistrz przedstawia sprawozdanie Radzie Miejskiej (art.87).

Pozostałe akty prawne regulujące kwestie ochrony zabytków

Wśród pozostałych aktów prawnych regulujących kwestie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wymienić należy:

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.),
2. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.),
3. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z późn. zm.),
4. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późn. zm),
5. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2009 r., Nr 151, poz. 1220),
6. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 z późn. zm.),
7. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2001 Nr 13, poz. 123 z późn. zm.),
8. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.)
9. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.),
10. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.).
11. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późn. zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ochrona i opieka nad zabytkami jest istotnym elementem polityki kulturalnej państwa. W celu stworzenia warunków niezbędnych do jej realizacji Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego opracowuje, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

W dokumencie tym określa się, w szczególności, cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji.

W 2004 roku Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego przyjął harmonogram prac do opracowania Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Za zadanie priorytetowe polityki Państwa w dziedzinie ochrony zabytków uznano stworzenie mechanizmów pozwalających na dostosowanie tej sfery życia do warunków gospodarki rynkowej w celu zapewnienia pełnej ochrony narodowego dorobku kulturowego oraz wskazaniu możliwości zasad funkcjonowania ochrony zabytków w zjednoczonej Europie.

Celem programu jest wzmocnienie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. W związku z tym stworzono wykładnię porządkową ochrony zabytków poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich.

- Zasada *Primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić)
- Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych)
- Zasady niezbędnej ingerencji (powstrzymanie się od działań niekoniecznych)
- Zasady, zgodnie z którą usuwać należy to i tylko to co na oryginał działa niszcząco
- Zasada czytelności i odróżnialności ingerencji
- Zasada odwracalności metod i materiałów
- Zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W trakcie prac nad programem przyjęto poniżej podane tezy dotyczące jego zakresu:

- Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami, ocena stanu zabytków ruchomych i nieruchomych, pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa, ocena stan służb konserwatorskich, opieki nad zabytkami oraz uregulowań prawnych.
- Działania o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, polityką przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; wypracowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego i wprowadzenie jej do polityk sektorowych.
- System finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.
- Dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania: dokumentowanie, monitorowanie, ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.
- Kształcenie i edukacja, kształcenie specjalistyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników.

- Współpraca międzynarodowa: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca z obszarze Europy Środkowej.

4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 została przyjęta przez Rząd RP 21 września 2004 r., jego przedłużenie czyli „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020” przyjęto w 2005 roku. Powyższe dokumenty służą wdrożeniu Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego.”

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013, obejmuje wszystkie sfery i zagadnienia związane z funkcjonowaniem kultury. W ramach prac nad Dokumentem określono nową misję, którą w ramach przedstawionych założeń do strategii, wypełniać powinny instytucje zarządzające, pośredniczące, finansujące, współpracujące oraz wnioskodawcy.

Misją tą jest: *Zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.*

Omawiany dokument wśród najważniejszych celów strategicznych państwa w zakresie ochrony zabytków wymienia:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,
- ograniczenie uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie

Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury zostały określone następująco:

- Państwo powinno realizować zadania z zakresu kultury poprzez działania Ministra Kultury oraz działania jednostek samorządu terytorialnego.
- Wydatki publiczne na kulturę w Polsce powinny wzrosnąć.
- Minister Kultury realizuje zadania własne poprzez narodowe programy kultury, narodowe instytucje kultury, placówki badawczo-rozwojowe, wyspecjalizowane instytucje typu arm's length oraz zlecanie zadań instytucjom samorządowym i pozarządowym.
- Budżet Ministra Kultury powinien być adekwatny do nowych działań. Ze względu na ograniczenia budżetu państwa winno poszukiwać się pozabudżetowych środków finansujących kulturę. W tym celu proponuje się uzupełnienie istniejącego modelu finansowania kultury o rozwiązania stosowane w Europie, tworzące fundusze celowe dla realizacji polityk w poszczególnych obszarach kultury.
- Państwo, w tym Minister Kultury, powinno być partnerem dla jednostek samorządu terytorialnego i wspólnie z nimi kształtować kulturę w regionach.
- Samorządy terytorialne powinny zyskać większą motywację w kształtowaniu instytucjonalnego zaplecza dla rozwoju kultury, w tym do wypełniania założonych w lokalnych strategiach rozwoju celów w sferze kultury, a rola państwa powinna sprowadzać się do badań naukowych i monitorowania tej sfery oraz do skutecznego zapobiegania sytuacjom kryzysowym. Jednocześnie Minister Kultury powinien posiadać odpowiednie środki na sprawowanie mecenatu nad działalnością instytucji

kultury oraz instrumenty o charakterze motywującym, za pomocą których możliwa będzie realizacja polityki kulturalnej państwa w regionach.

- Zwiększyć powinna się społeczna partycypacja w sferze odpowiedzialności za kulturę, m.in. poprzez uspołecznienie decyzji podejmowanych w sferze kultury w regionach (lokalne strategie kulturalne, społeczne ciała opiniujące funkcjonowanie instytucji kultury). Wzrosnąć powinna również rola organizacji pozarządowych, poprzez równouprawnienie ich w dostępie do środków publicznych na zadania w sferze kultury.
- Unowocześnienie procesu zarządzania sferą kultury i usług kulturalnych.
- Wszystkie zaplanowane działania zaprogramowane w strategii powinny być dostępne dla mniejszości narodowych oraz instytucji prowadzonych przez te społeczności w celu pielęgnowania różnorodności kulturowej i ich tradycji jako dorobku polskiej kultury.
- Rosnące znaczenie powiązania kultury z rozwojem gospodarczym i dochodami regionów jest podstawą dla podjęcia działań w kształtowaniu zintegrowanych produktów turystycznych, wykorzystujących (i działających na ich rzecz) elementy dziedzictwa kulturowego, aktywność instytucji kultury oraz skoncentrowane wokół tych instytucji przemysły kultury.

Strategicznymi obszarami w okresie programowania są:

- promocja czytelnictwa i wsparcie sektora książek i wydawnictw,
- ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków,
- rozwój szkolnictwa artystycznego, w tym rozbudowa i modernizacja infrastruktury oraz unowocześnianie programów edukacji artystycznej i dostosowanie ich do rynku pracy,
- wzmocnienie efektywności działania i roli instytucji artystycznych w kreowaniu sfery kultury, w tym i promocji polskiej twórczości artystycznej,
- stworzenie systemu wspierania współczesnej twórczości artystycznej, stworzenie instytucji zajmujących się jej dokumentowaniem, gromadzeniem i udostępnianiem.
- Zwiększenie samodzielności instytucji kultury, także w znaczeniu ekonomicznym oraz wyposażenie ich w odpowiednie narzędzia finansowe, wpłynie pozytywnie na ich efektywność i konkurencyjność na rynku usług kulturalnych oraz na samodzielność programową.
- Rolą Ministra Kultury oraz jednostek samorządu terytorialnego jest motywowanie społeczności do partycypacji w funkcjonowaniu sfery kultury, w tym do dobrowolnego udziału w finansowaniu instytucji i wydarzeń kulturalnych oraz twórców za pomocą stworzonych narzędzi podatkowych. W tym celu Minister Kultury i samorządy powinny rozszerzyć obowiązki odpowiednich komórek swoich urzędów w zakresie promocji społecznej odpowiedzialności obywateli za kulturę (wspólne kampanie promocyjne, powstawanie społecznych paneli eksperckich i ciał doradczych związanych z możliwością pozyskania dodatkowych funduszy na kulturę w regionach).
- W związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w równym stopniu zadaniem Ministra Kultury, jednostek samorządu terytorialnego i instytucji kultury staje się pozyskanie środków na kulturę z funduszy strukturalnych oraz innych środków Unii Europejskiej. W tym celu Minister Kultury i jednostki samorządu i instytucji kultury

powinny zapewnić odpowiednie środki na wkład własny do projektów realizowanych w sferze kultury.

Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury zostały poddane publicznej dyskusji z udziałem przedstawicieli środowisk twórczych, jednostek samorządu terytorialnego i partnerów społecznych. Strategia została uzupełniona o wnioski z tej dyskusji i zostanie przedstawiona do zatwierdzenia przez Radę Ministrów jako program działań na lata 2004–2013. Strategia zawiera działania instytucjonalne, organizacyjne, prawne, finansowe i kontrolne, wraz ze wskazaniem jednostek odpowiedzialnych za realizację tych zadań oraz potrzeb finansowych Ministra Kultury do realizacji strategii i źródła ewentualnego pochodzenia pozostałych środków. Integralną częścią strategii są narodowe programy kultury: „Promocja czytelnictwa i rozwój sektora książki”, „Rozwój instytucji artystycznych na lata 2004-2013”, „Wspieranie debiutów i rozwój szkół artystycznych Maestria na lata 2004-2013” oraz „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”.

4.2. Strategiczne cele polityki województwa i powiatu w zakresie opieki nad zabytkami.

4.2.1. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2020.

Strategia rozwoju województwa, stanowi główne narzędzie polityki regionalnej wytycza kierunki i cele działań podejmowanych przez władze województwa, a ich zakres w istotny sposób determinuje procesy rozwojowe regionu. Jest też ważnym punktem odniesienia dla powstających na poziomie województwa dokumentów programowych i planistycznych, w tym regionalnego programu operacyjnego, strategii sektorowych, programów, planów i działań.

Dotychczasowa Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego, została uchwalona w 2001 roku. Aktualizacji dokumentu dokonano w dniu 29.05.2006 r. Zaktualizowana Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego wyznacza perspektywę rozwoju regionu do 2020 r.

Dażenia i aspiracje władz województwa określa misja strategiczna:

„Mazowsze jako najbardziej rozwinięty gospodarczo region w Polsce podejmuje uczestnictwo w rywalizacji z innymi rozwiniętymi regionami, poprzez eliminowanie dysproporcji rozwojowych, rozwój nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy oraz zapewnienie mieszkańcom Mazowsza optymalnych warunków do rozwoju jednostki, rodziny, jak i całej społeczności, przy jednoczesnym zachowaniu spójnego i zrównoważonego rozwoju.” Uszczegółowienie jej istoty zawierają poszczególne cele Strategii, wyznaczające najistotniejsze kierunki działań.

Zamierzeniami Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego w zakresie kultury i turystyki są promocja i zwiększaniem atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego oraz kształtowanie tożsamości regionu a także kreowanie i promocja jego produktu.

Celem działań promocyjnych jest budowanie trwałego i stabilnego wizerunku Mazowsza, którego dynamiczny rozwój oparty jest na wysokich walorach kulturowych materialnych i niematerialnych oraz przyrodniczych. Wymiernym efektem prowadzonej promocji będzie, zwiększenie wartości turystycznych regionu oraz aktywizacja obszarów wiejskich.

W tym celu podjęte zostaną następujące działania:

- wzmocnienie dotychczasowych kierunków działań samorządu propagujących zasoby dziedzictwa kulturowego oraz rozwój kultury w regionie,
- rewitalizacja zespołów zabytkowych i wykorzystanie ich do rozwoju funkcji turystycznych,

- wsparcie tworzenia lokalnych parków kulturowo-historycznych wokół istniejących zabytków architektury umożliwiających rozwój funkcji turystycznych,
- rozwój sieci szlaków turystycznych w obrębie województwa mazowieckiego, w tym sieci dróg o znaczeniu turystycznym, szlaków i ścieżek rowerowych oraz ich włączenie do sieci w sąsiednich województwach,

Główne zamierzenia strategiczne dotyczące turystyki i kultury obejmują:

- wykreowanie pasm turystyczno-kulturowych na rzecz rozwoju usług turystyczno-rekreacyjnych, przy jednoczesnym upowszechnianiu wiedzy o historii regionu i jego bogactwach;
- rozbudowanie zaplecza turystycznego (m.in. hoteli, pensjonatów, schronisk młodzieżowych),
- promowanie turystyki i sportów wodnych poprzez wyznaczenie i utrzymanie szlaków wodnych, rozwój żeglugi rzecznej oraz zaplecza towarzyszącego np. porty, przystanie, stacje, ośrodki turystyki wodnej,
- rozwijanie zintegrowanego systemu promocji i informacji turystycznej,
- utworzenie, we współpracy z samorządami lokalnymi, regionalnej sieci obsługi ruchu turystycznego, dostarczającej autoryzowanej oferty turystyczno-wypoczynkowej dla różnych segmentów rynku turystyki i wypoczynku w regionie,
- tworzenie dogodnych warunków do rozwoju kompleksów wypoczynkowych, rekreacyjnych i balneologicznych wraz z zakładami geotermalnymi oraz ich promocja,
- promocja wartości turystycznych regionu przy użyciu reklamy i upowszechniania wiedzy we współpracy z organizatorami turystyki,
- promowanie bogactwa Kampinoskiego Parku Narodowego, parków krajobrazowych, unikalnych tradycji: kurpiowskich, łowickich, podlaskich, kołbielskich oraz innych, czemu służyć będą organizowane wystawy twórczości regionalnej,
- wspieranie inicjatyw mających na celu promocję działalności sprzyjającej integracji Mazowsza, jako regionu o bogatej historii, wartościach przyrodniczych i wyrazistej tożsamości,
- wspieranie działalności Biura Przedstawicielskiego Województwa Mazowieckiego w Brukseli, które umożliwi efektywną promocję Mazowsza w Unii Europejskiej.
- zorganizowanie Regionalnej Organizacji Turystycznej oraz lokalnych organizacji turystycznych;
- powołanie Centrum Folklorystycznego skupiającego najciekawsze i unikalne wytwory kultur regionalnych,
- wydawanie publikacji promocyjnych oraz kreowanie pozytywnego wizerunku regionu w mediach

Kształtowanie tożsamości regionu oraz kreowanie i promocja jego produktu regionalnego, w założeniach strategii przyczyni się do budowania i wzmacniania tożsamości, atrakcyjności i promocji regionu w wymiarze krajowym i europejskim.

W związku z tym zostaną podjęte następujące działania polegające na:

- utworzenie instytucjonalnych ram, np. za pomocą regionalnego systemu certyfikacji, dla wspierania rozwoju marek regionalnych (np. tradycyjnych produktów żywnościowych czy produktów turystycznych),
- wspieraniu organizacji i stowarzyszeń regionalnych i lokalnych, które nie tylko kultywują wartości tradycyjne, ale również kreują aktywne postawy społeczne, lokalny

patriotyzm, a także integrują społeczności lokalne w dostosowywaniu się do nowych warunków społeczno-gospodarczych,

- ochronie i promocji, którymi powinny zostać objęte zespoły urbanistyczne i dziedzictwo drewniane (w tym miejscowości o charakterystycznej unikalnej drewnianej zabudowie letniskowej położonej wzdłuż tzw. linii otwockiej), cenne krajobrazy kulturowe wsi i małych miast,
- promocji unikalnych zabytków architektury, miejsc pamięci narodowej oraz zamieszkania i pobytu wielkich twórców identyfikujących się z regionem,
- wspieraniu rozwoju dziedzin nauki, w tym humanistycznych, mających istotny wpływ na zachowanie i popularyzację dziedzictwa kulturowo-historycznego Mazowsza,
- kreowaniu regionalnych ośrodków tożsamości kulturowej,
- pielęgnowaniu i kultywowaniu lokalnych tradycji i zwyczajów, znajomości historii regionu,
- wprowadzeniu zintegrowanego systemu informacji kulturalnej, promującego dziedzictwo kulturowe i tradycję, funkcjonującego jako portal internetowy, dzięki któremu podawane będą informacje o wydarzeniach kulturalnych, wystawach, targach regionalnych, krajowych i zagranicznych promujących Mazowsze,
- promocji odrębności historyczno-kulturowej Mazowsza, nurtów kultury ludowej i wysokiej, dążąc do zahamowania pogłębiającej się dysproporcji między nimi poprzez aktywne wsparcie ośrodków i środowisk lokalnych, a także poprawę dostępu do kultury skupionej w Warszawie dla ludności spoza stolicy,
- organizowaniu okolicznościowych i stałych imprez lokalnych (targów, festiwali, konkursów),
- podjęciu szerszych działań promocyjnych wśród regionów polskich i europejskich,
- prezentowaniu szerokiej oferty związanej z kulturą regionu (obrzędy, rękodzieło, tradycje, kapele i zespoły folklorystyczne) oraz opracowanie katalogu ofert produktów regionalnych,
- ekspozycji regionalnych produktów ekologicznych i turystycznych, uwzględniających lokalne tradycje (przykładowo palmy kurpiowskie, wycinanki kołbielskie, czy strój łowicki), związanych z krajobrazem (wierzba, bocian) lub kulturą (Chopin i Żelazowa Wola),
- upowszechnianiu wiedzy o regionie poprzez organizowanie seminariów, debat, dyskusji oraz imprez.

4.2.2 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa stanowi podstawowy dokument wyznaczający cele i kierunki rozwoju regionu w układzie przestrzennym. Dokument zawiera uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne rozwoju województwa mazowieckiego, cele oraz kierunki zagospodarowania przestrzennego, w tym inwestycje celu publicznego o charakterze ponadregionalnym. Aktualnie obowiązujący plan zagospodarowania przestrzennego przyjęty został uchwałą Sejmiku Województwa Mazowieckiego w dniu 7 czerwca 2004 r.

Plan zagospodarowania przestrzennego stanowi wykładnię polityki przestrzennej województwa. Podstawowym celem tej polityki jest stworzenie warunków do osiągnięcia spójności terytorialnej oraz trwałego i zrównoważonego rozwoju poprawy życia oraz zwiększenia konkurencyjności regionu.

Głównym celem planu jest określenie polityki przestrzennej Mazowsza polegającej na ustaleniu zasad organizacji struktury przestrzennej województwa w zakresie: podstawowych elementów sieci osadniczej, rozmieszczenia infrastruktury technicznej i społecznej, wymagań dotyczących ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Celem polityki planu w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego jest kształtowanie tożsamości kulturowej Mazowsza. Polityka ta jest adresowana przede wszystkim do rejonów miast i miejscowości charakteryzujących się najcenniejszymi układami urbanistycznymi, wartościami krajobrazowymi, tradycją historyczną i zabytkowymi obiektami architektonicznymi. Efektem tej polityki jest postulat objęcia ochroną prawną cennych krajobrazów kulturowych; krajobrazu kulturowego wsi i małych miast; zespołów budownictwa drewnianego; ośrodki tożsamości regionu; układów ruralistycznych i urbanistycznych; miejsc pamięci narodowej.

W sferze kultury niematerialnej polityka województwa będzie realizowana przez: propagowanie wiedzy o regionie i małych ojczyznach; pielęgnowanie odrębności kulturowej i wspieranie tożsamości ludowej; promowanie walorów kulturowych regionu oraz regionalnego folkloru poprzez różne formy organizacji imprez folklorystyczno-kulturowych oraz informowanie w mediach i wydawnictwach docierających do szerokiej rzeszy odbiorców; edukację w zakresie historii regionu i jego tożsamości kulturowej; wykorzystanie nowoczesnych technologii do zwiększenia możliwości edukacyjnych zapoznania się z dorobkiem kultury regionalnej i spuścizny kulturowej

4.2.3. Wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2012-2015.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015 opracował Zespół powołany przez Marszałka Województwa Mazowieckiego Zarządzeniami nr 43/11 i 98/11. Dokument został przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą nr 42/12 z dnia 12.03.2012 r.

Założeniem strategicznym programu jest: Zachowanie regionalnej przestrzeni kulturowej i kultywowanie tradycji jako podstawa budowania tożsamości kulturowej regionu i kształtowania postaw społecznych w sferze opieki nad zabytkami oraz wykorzystania dziedzictwa dla rozwoju regionu

W ramach programu określono cztery cele operacyjne, oraz szereg konkretnych zadań przypisanych poszczególnym działaniom.

Cele operacyjne i kierunki działań:

1) Ochrona i zachowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa regionu

- ochrona zabytków ruchomych,
- ochrona zabytków nieruchomych,
- ochrona zabytków archeologicznych,
- ochrona, dokumentacja i popularyzacja zasobów o szczególnej wartości decydujących o specyfice regionu (najcenniejszych i charakterystycznych),
- ochrona i kreowanie krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość kulturową i walory krajobrazowe, w tym komponowanych ciągów zieleni,
- kształtowanie i ochrona przestrzeni historycznych miast i wsi,
- rewitalizacja historycznych ośrodków życia kulturalnego,
- pielęgnowanie tradycji i lokalnego folkloru w powiązaniu z zasobami dziedzictwa materialnego,
- popularyzacja i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa

2) kształtowanie tożsamości regionalnej.

- utrwalanie i kształtowanie świadomości mieszkańców o historii i zasobach dziedzictwa kulturowego, w tym regionalnego i lokalnego oraz budowanie i pielęgnowanie wrażliwości na bogactwo przestrzeni kulturowej,
 - kształtowanie regionalnej dumy w oparciu o zabytki architektury i budownictwa,
 - krajobraz kulturowy, wydarzenia historyczne oraz działalność wybitnych osób,
 - wykorzystanie pamięci historycznej i zasobów dziedzictwa do integracji mieszkańców i stymulowania rozwoju - tworzenie przestrzennych ciągów inicjatyw,
 - kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu (w ramach pasm turystyczno-kulturowych oraz wskazanych w PZPWM),
 - promocja walorów kulturowych regionu.
- 3) wzrost społecznej akceptacji dla zasobów dziedzictwa kulturowego regionu.
- stymulowanie działań służących ochronie obiektów zabytkowych i promowanie najlepszych przykładów takich działań,
 - edukacja społeczeństwa w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami,
 - stymulowanie i intensyfikacja współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i pozarządowym w działaniach na rzecz edukacji, promocji, podniesienia świadomości o zasobach i potrzebie zachowania dziedzictwa regionu.
- 4) efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego regionu oraz kreowanie pasm turystyczno-kulturowych.
- wspieranie podmiotów posiadających w swoich zasobach znaczną liczbę zabytków w działaniach służących efektywnemu zarządzaniu obiektami zabytkowymi,
 - stymulowanie wykorzystania dziedzictwa kulturowego w obszarze przemysłów kultury i czasu wolnego,
 - kształtowanie pasm turystyczno-kulturowych,
 - kreowanie produktów turystyki kulturowej w parciu o tradycje historyczne,
 - wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego i regionalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach zabytkowych,
 - adaptacja obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych,
 - propagowanie korzyści płynących z wykorzystania dziedzictwa i krajobrazu kulturowego dla rozwoju regionalnego i lokalnego.

4.2.4. Strategia Rozwoju Powiatu Węgrowskiego na lata 2007 – 2015

W/w Strategia została przyjęta Uchwałą Rady Powiatu w Węgrowie z dnia 28 grudnia 2007 r. W przedmiotowej Strategii w sposób bardzo lakoniczny został omówiony zasób dziedzictwa kulturowego powiatu węgrowskiego. Między innymi wspomniano jednego z najpopularniejszych architektów działających w XIX wieku na terenie ówczesnego powiatu węgrowskiego - Bolesława Podczaszyńskiego (1822-1876), który w Łochowie rozbudował tutejszy dwór i zaprojektował dworzec na stacji kolei warszawsko – petersburskiej.

Wśród różnych placówek muzealnych wymieniono „Kolekcję Muzealną w Szkole Podstawowej im. Heleny i Ignacego Paderewskich w Julinie” oraz „Szkolne Muzeum Gwizdka Zespołu Szkół im. Wincentego Witosa w Gwizdałach”. Zawarto krótką informację o Miejskim i Gminnym Ośrodku Kultury w Łochowie, organizującym m.in.: przeglądy, konkursy, koncerty, turnieje, a także prowadzącym wiele kół zainteresowań, m.in.: taneczne, wokalne,

ognisko muzyczne, teatralne i plastyczne. Ponadto Ośrodek Kultury organizuje wiele imprez cyklicznych. Przy MiGOK działają też: Łochowska Galeria Artystyczna, Klub Seniora, Kapela Ludowa i Zespół ludowo-kabaretowy „Łochowianie”.

Jednym z celów strategicznych wyodrębnionym w Strategii jest Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz wspomaganie rozwoju kultury, sportu, turystyki i rekreacji.

Zarówno kultura, jak i instytucje jej otoczenia oraz zasoby dziedzictwa kulturowego kształtują tożsamość regionalną mieszkańców danego obszaru i wywierają wpływ na zachowania społeczne. Są także ważnym elementem promocji przyczyniającym się do wykreowania pozytywnego wizerunku regionu. Władze powiatu węgrowskiego stawiają sobie za cel utrzymanie stanu istniejącego podkreślającego historię regionu i jego tradycję oraz wzbogacanie środowiska w nowe elementy kulturowe. Dlatego też działalność powiatu jest szczególnie ukierunkowana na rozwój i promocję kultury, poprzez wspieranie instytucji jej otoczenia oraz organizowanie imprez lokalnych, regionalnych i międzynarodowych.

Umiejętne wykorzystanie zarówno dziedzictwa kulturowego jak i przyrodniczego przyczynia się do rozwoju turystyki na danym terenie. Atrakcyjne położenie Powiatu Węgrowskiego wzdłuż dwóch rzek: Liwca i Bugu, wspaniałe walory przyrodnicze, a także bogactwo kulturowe stwarzają warunki do zdrowego i aktywnego wypoczynku. Istotne jest podjęcie takich działań, które przyczynią się do podniesienia jakości świadczonych usług, rozwoju i modernizacji bazy turystycznej, sportowej i rekreacyjnej oraz stworzenie nowych miejsc pracy. Będzie to możliwe przez osiągnięcie celów pośrednich, m.in.:

- Wspieranie inicjatyw i współdziałanie z innymi jednostkami samorządu terytorialnego, organizacjami pozarządowymi na rzecz ochrony zabytków.
- Wzrost dostępności obiektów kulturowych i turystycznych, w tym rozwój szlaków i ścieżek turystyczno – rowerowych.
- Wzrost atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej powiatu jako dźwigni rozwoju.
- Tworzenie i ulepszanie produktu turystycznego.
- Rozwój i modernizacja bazy noclegowej, gastronomicznej czy biwakowej dla obsługi turystyki pobytowej w powiecie.
- Rozwój turystyki kwalifikowanej w oparciu o rzekę Liwiec i Bug.
- Tworzenie warunków dla alternatywnych form turystyki, tj. turystyka historyczna, kulturalna, ekumeniczna.
- Wspieranie rozwoju agroturystyki.
- Organizowanie imprez kulturowych, sportowych, rozrywkowych charakterystycznych dla powiatu.
- Tworzenie systemu zachęt i preferencji dla mecenasów kultury.

W przedmiotowym dokumencie stwierdzono, że finansowanie celów strategicznych zawartych w Strategii Rozwoju Powiatu Węgrowskiego, tylko w niewielkim stopniu zależy od samego samorządu powiatowego. Zapewnienie tempa rozwoju przy ograniczonych środkach budżetowych wymaga należytego montażu finansowego, który pozwoli na stosowanie zasad finansowania wydatków majątkowych z pozyskiwanych środków bezzwrotnych, środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej oraz środków z funduszy celowych. Zakłada się, iż w najbliższych latach wydatki związane z realizacją założonych celów strategicznych pokrywane będą w możliwie największym stopniu z źródeł wsparcia zewnętrznego przy wykorzystaniu własnych dochodów majątkowych.

Służyć temu będzie monitoring procesu wdrażania założonych celów strategicznych, gdyż trudno sobie wyobrazić profesjonalne wykonanie jakiegokolwiek zadania bez odpowiedniej kontroli tego procesu. Celem monitoringu jest zapewnienie zgodności efektów końcowych

projektu lub programu z wcześniej zatwierdzonymi założeniami. Pozwala stwierdzić stopień osiągnięcia założonych celów, korektę przyjętych założeń i zastosowanie najlepszych rozwiązań. Monitoringiem objęte zostaną następujące obszary życia społeczno – gospodarczego:

- rynek pracy i warunki pracy,
- pomoc społeczna,
- szkolnictwo,
- poziom i kierunki inwestycji realizowane w powiecie,
- kierunki rozwoju rolnictwa i przemysłu,
- stan rozwoju infrastruktury technicznej,
- stan ochrony środowiska,
- stan rozwoju turystyki.

Celowe będzie prowadzenie monitoringu realizacji strategii w horyzoncie długofalowym i bieżącym. W perspektywie długofalowej obserwować będziemy postęp realizacji celów Strategii Rozwoju Powiatu Węgrowskiego oraz zachodzące zmiany strukturalne.

4.2.5. Plan Rozwoju Lokalnego dla Powiatu Węgrowskiego na lata 2008 – 2015

W/w Plan Rozwoju Lokalnego został przyjęty Uchwałą Nr XVII/147/08 Rady Powiatu w Węgrowie z dnia 27 czerwca 2008 r.

W Planie zostały omówione bardzo pobieżnie zabytki kultury położone na terenie powiatu. Odnosnie obiektów reprezentujących dziedzictwo kulturowe miasta i gminy Łochów, wymieniono:

- Muzeum Gwizdka Zespołu Szkół im. Wincentego Witosa w Gwizdałach
- Kolekcję Muzealną w Szkole Podstawowej im. Heleny i Ignacego Paderewskich w Julinie

W koncepcji polityki rozwoju powiatu węgrowskiego stwierdzono, że wszelkie założenia polityki rozwoju danego terenu powinny wynikać z poszczególnych celów strategicznych i realizowane być poprzez określone projekty i zadania rozwojowe, które określają kierunki działań i które należy podejmować na rzecz rozwoju powiatu, a których nie zdoła uruchomić gospodarka rynkowa.

Określone zostały główne zadania Planu Rozwoju Lokalnego, a odnośnie rozwoju kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz rozwoju turystycznych i rekreacyjnych funkcji powiatu, wymieniono:

- Rozwój sieci placówek kulturalnych.
- Organizowanie imprez kulturowych we współpracy z innymi podmiotami lokalnymi, regionalnymi i międzynarodowymi.
- Pozyskiwanie inwestorów i sponsorów wspierających kulturę.
- Wspieranie różnych form twórczości ludowej powiatu, w tym zespołów ludowych czy miejscowych artystów ludowych.
- Wspieranie działań na rzecz poprawy stanu obiektów dziedzictwa narodowego.
- Promocja turystyczna powiatu węgrowskiego, w tym jego walorów przyrodniczych, historycznych i kulturowych.
- Wspieranie działań na rzecz rozbudowy infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej.
- Wspieranie działań na rzecz rozbudowy bazy sportowo – rekreacyjnej.
- Wspieranie działań na rzecz modernizacji i budowy bazy noclegowej i gastronomicznej.

W dalszej części dokumentu omówiono sposoby wdrażania, monitorowania, oceny i promocji Planu Rozwoju Lokalnego. Ze względu na swój długookresowy charakter, wdrażanie założeń jest procesem ciągłym, wymagającym stałego śledzenia zmian prawnych, gospodarczych, politycznych oraz elastyczności w dostosowaniu się do priorytetów w zakresie uzyskiwania zewnętrznych środków finansowych.

Zapewnienie efektywnej realizacji Planu Rozwoju Lokalnego wymaga utworzenia stałego systemu monitorowania oraz okresowej kontroli realizacji zaplanowanych zadań. Winien on uwzględniać ich finansowy i rzeczowy aspekt. Monitorowanie to proces stałego i systematycznego gromadzenia informacji, ich raportowania oraz interpretowania, służący opisowi realizacji przyjętego przez Radę Powiatu dokumentu. Jest on także niezbędny dla oceny stopnia zgodności i poziomu realizacji zawartych w nim zadań z treścią celów strategicznych i pośrednich zawartych w Strategii Rozwoju Powiatu Węgrowskiego.

Aby osiągnąć cele związane z właściwą informacją i promocją Planu Rozwoju Lokalnego oraz poszczególnych programów operacyjnych, w tym Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego, które finansowo zaangażowane będą w jego realizację, zastosowane powinny być następujące środki i instrumenty:

- publikacje – związane z realizacją konkretnego zadania,
- Internet – utworzenie podstrony internetowej z informacjami dotyczącymi osiągnięcia zadania oraz wsparcia uzyskiwanego ze źródeł zewnętrznych, a zwłaszcza ze strony Unii Europejskiej,
- współpraca z mediami – prasą, lokalną telewizją, w celu upowszechniania informacji związanych z wdrażaniem poszczególnych zadań, całego Planu oraz zaangażowania finansowego funduszy strukturalnych w realizację zadania,
- bilbordy – informacje o zakresie realizowanego zadania i wsparciu ze strony funduszy strukturalnych.

Zastosowane środki informacyjne i promocyjne będą miały na celu przede wszystkim informowanie potencjalnych i faktycznych odbiorców pomocy o możliwościach wsparcia ze strony Unii Europejskiej oraz informowanie opinii publicznej o zakresie i wymiarze pomocy unijnej dla poszczególnych projektów i rezultatach tych zadań.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki gminy w zakresie opieki nad zabytkami

5.1.1. Strategia rozwoju Gminy Łochów do roku 2020

W/w Strategia rozwoju Gminy Łochów do roku 2020 została przyjęta uchwałą Rady Miejskiej Nr XXXVIII/361/2005 z dnia 30 grudnia 2005 r.

Celem „Strategii Rozwoju Gminy Łochów do 2020 roku”, jest sformułowanie dokumentu, w którym przedstawia się wszystkie kwestie związane z realizacją zadań stojących przed samorządem gminy, ustala hierarchię ważności poszczególnych programów i najważniejszych zadań oraz pokazuje, że znajdują się środki na ich realizację. Opracowanie strategii rozwoju jest niezbędnym warunkiem sprostania oczekiwaniom społeczności lokalnej i wymogom polegającym na zapewnieniu tzw. **zrównoważonego rozwoju**. Zapewnienie zrównoważonego rozwoju gminy wymaga planowania strategicznego, które łączy w sobie problematykę społeczną, gospodarczą, ekologiczną i przestrzenną.

Strategia rozwoju powinna być podstawowym dokumentem nadającym kierunek działalności organów samorządu terytorialnego będzie podstawą aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz opracowania sektorowych programów

operacyjnych, przedsięwzięć rozwojowych i wieloletnich planów inwestycyjnych a także corocznych budżetów gminy.

W Strategii odniesiono się też do dziedzictwa kulturowego. Stwierdzono, że na obszarze gminy Łochów znajdują się liczne obiekty zabytkowe podlegające ochronie, w wyniku tego wytyczone zostały strefy konserwatorskie grupujące obszary i zespoły o podobnej wartości kulturowej, przyrodniczej i krajobrazowej:

1) **Strefa A** – dotyczy pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej, która obejmuje następujące obiekty:

- zespół dworsko-parkowy w Baczkach;
- kościół parafialny pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP w Kamionnej;
- zespół dworski w Kamionnej;
- dom Stanisława Pióro w Nadkolu;
- pozostałości dworskiego parku krajobrazowego w Pogorzelcu;
- zespół pałacowy w Łochowie.

2) **Strefa B** – są to obiekty zainteresowania konserwatorskiego, do których należą m.in.:

- domy drewniane w Baczkach, Brzuzie, Burakowskim, Gwizdałach, Ostrówku, Twarogach;
- zespół dworsko-parkowy w Barchowie;
- kapliczka drewniana w Brzuzie;
- młyn w Jasiorówce;
- willa Ignacego Paderewskiego;
- zespół dworca kolejowego i poczta w Łochowie.

3) **Strefa K** – dotyczy ona ochrony krajobrazu i jest uzupełnieniem stref ochrony konserwatorskiej i obejmuje tereny sąsiadujące z obiektami zabytkowymi, dla ich ekspozycji, a w szczególności:

- teren przy zespole dworsko-parkowym w Baczkach;
- teren przy cmentarzu parafialnym w Kamionnej;

4) **Strefa W** – ochrona reliktywów archeologicznych obejmująca:

- grodzisko wczesnośredniowieczne w Barchowie;
- grodzisko wczesnośredniowieczne w Laskach Starych.

5) **Strefa OW** – obejmująca tereny obserwacji archeologicznych m.in.:

- relikty osadnictwa wczesnośredniowiecznego w Baczkach;
- osadę starożytną w Barchowie;
- osadę kultury łużyckiej w Barchowie;
- cmentarzysko z okresu późnolatyńskiego w Brzuzie;
- relikty osadnictwa z okresu ceramiki sznurowej, kultury trzcinieckiej i łużyckiej w Brzuzie;
- osadę nowożytną w Kaliskach;
- osadę wczesnośredniowieczną w Wywłoce.

6) **Strefa OWD** – domniemanych stanowisk archeologicznych, których lokalizacja jest znana jedynie z archiwów. Dotyczy ona m.in.:

- reliktywów osadnictwa brązu w Brzuzie;
- zespołu stanowisk starożytnych i nowożytnych w Karczewiźnie i Kalinowcu;
- stanowiska z okresu neolitu w Koszelance;
- zespołu stanowisk w Szuminie;
- osady starożytnej i średniowiecznej w Wólce Paplińskiej.

Wiele miejsca poświęcono turystyce, mocno powiązanej z dziedzictwem kulturowym. Istnieją na terenie gminy ścieżki turystyczne piesze i rowerowe penetrujące najbardziej malownicze zakątki Lasów Łochowskich i Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego. Szlaki turystyczne w gminie to: „Szlak słoneczny”, „Okrężny szlak Leśny”, „Szlak im. Juliana Ejsmonda”, „Szlak wielkiej przygody”, „Szlak zabytków przyrody”, oraz szlaki kajakowe po rzece Bug i Liwiec. Ważnym elementem turystycznym są zabytki Łochowa, związane głównie z rodami osiedlającymi się od średniowiecza. Do najważniejszych obiektów zabytkowych należy zaliczyć:

- a) Pałac z pierwszej połowy XIX wieku, dawna posiadłość Hornowskiego, Dernałowicza, a następnie Zamoyskiego. Po 1944 r. zamieszkały przez 21 rodzin robotniczych-85 osób (5.02.1981 r.). Stan szybko postępującego niszczenia (dziury w dachu, zawilgocenie odpadanie tynków). Przewidziane odstępianie obiektu na Ośrodek Rehabilitacyjny dla Przedsiębiorstwa Usług Komunalno-Socjalnych. Z tego względu wykwaterowano część rodzin do specjalnie wybudowanych mieszkań zastępczych. W 1991 roku Urząd Miejski w Łochowie ogłosił przetarg na cały teren parkowy i pałac. Obiekt nabyła firma prywatna z Siedlec.
- b) Kamienna rzeźba św. Jana Nepomucena na czworobocznym murowanym i otynkowanym słupie przy skrzyżowaniu szosy z ulicą Nowowiejską (pierwsza połowa XIX wieku).
- c) Figura kamienna Matki Boskiej w parku przypałacowym, dawniej na wysepce "Saska Kępa" wśród stawów rybnych (pierwsza połowa XIX wieku).
- d) Budynek poczty (dawniej stacja poczty konnej) z XIX wieku.
- e) Parowozownia do II wojny kwiatowej a obecnie budynek stacji PKP (kasy, poczekalnia, mieszkania na górze). Obok budynek mieszkalny.
- f) Drewniany budynek na rogu ulic Armii Krajowej i Al. Łochowskiej. Jako posesja letniskowa w Urlach, przeniesiona tu przez Niemców i służąca jako kantyna dla nich, po wojnie Urząd Gminy. Obecnie pomieszczenia handlowe i Apteka Dragana.
- g) Czworaki murowane i drewniane przy ulicy Nowowiejskiej (w ramach majątku Zamoyskiego).
- h) Młyn Gotowickiej.
- i) Ślad grodziska i osady nad Liwcem (przy granicy z Laskami).

Ponadto na terenie gminy występują pomniki przyrody:

- a) Stare dęby: przed leśniczówką i kościołem w Jerzyskach - pod lasem w Koszelance.
- b) Samotne sosny: przy szosie w Łojewie i przy gajówce w Samotrzasku - ocalałe z wycięcia przez Niemców w 1917 roku.
- c) Parki krajobrazowe przy dworach: w Łochowie, Baczkach, Kamionnie, Barchowie, Pogorzelcu.

W 75% swojej powierzchni, gmina Łochów znalazła się w granicy bądź otulinie Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego. Utworzenie parku miało na celu ochronę unikatowych walorów przyrodniczych w małym stopniu naruszonego krajobrazu rozległych dolin rzecznych i zbiorowisk roślinnych, a także zabezpieczenie tych terenów przed degradacją. Walory parku to:

- nagromadzenie elementów etnograficznych, historycznych i kulturowych;
- miejsca pamięci narodowej (poła bitew, mogiły i pomniki powstańców);
- liczne stanowiska archeologiczne;
- bogaty świat zwierzęcy i roślinny z rzadkimi gatunkami.

Dla zachowania wybitnych wartości ekologicznych, na terenie gminy utworzone zostały trzy rezerваты przyrody:

- Jegiel – las o charakterze zbliżonym do naturalnego
- Czaplówizna – o charakterze faunistyczno-krajobrazowym
- Wilcze Błota – obszar lasu, łąk i nieużytków zróżnicowany pod względem florystycznym, fitosocjologicznym i krajobrazowym,

oraz projektowany rezerwat – Las Parowy.

Warto zaznaczyć, że na terenie gminy występuje szereg parków wiejskich oraz wiele drzew uznanych za pomniki przyrody, które zostały objęte ochroną prawną, do których należą:

- dęby szypułkowe (16 sztuk);
- lipy drobnolistne (2 sztuki);
- wiązy szypułkowe (2 sztuki);
- świerki pospolite (2 sztuki);
- jesion wyniosły (1 sztuka).

W wyniku prac i dyskusji przeprowadzonych przez Zespół ds. Strategii Rozwoju Gminy Łochów sformułowana została misja gminy w następującym brzmieniu:

Gmina Łochów przyjazna środowisku naturalnemu, wspierająca poprawę warunków życia, aktywność i edukację społeczności lokalnej, oraz stwarzająca optymalne warunki rozwoju gospodarczego, demograficznego i intelektualnego mieszkańców gminy przy racjonalnym wykorzystaniu zasobów środowiska naturalnego.

W ogólnie wytyczonych działaniach podano: Stworzenie i rozwój usług turystycznych i rekreacyjnych na terenie gminy; rozwój infrastruktury turystycznej, wspieranie rozwoju ekologicznych gospodarstw agroturystycznych, podnoszenie jakości usług dla turystów i uzyskanie dodatkowych dochodów z turystyki oraz promocja gminy.

Wymieniono zadania:

- A. Rewitalizacja Dworca Kolejowego i Parku Dębinka
- B. Rewitalizacja Zespołu Pałacowo-Parkowego
- C. Rewitalizacja ulic miasta Łochów
- D. Rewitalizacja zabytków w gminie

Niezwykle ważnym zadaniem jest też stworzenie warunków do harmonijnego rozwoju turystyki i rekreacji; wykorzystanie położenia na terenie NPK, w dolinie rzek Bugu i Liwca.

Rozwój turystyki umożliwi także budowanie wizerunku miasta jako atrakcyjnego ośrodka rekreacyjnego, przyjaznego dla turystów, właścicieli działek i mieszkańców. Najważniejszymi walorami miasta są:

- Położenie gminy Łochów częściowo w obszarze Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego
- Bardzo korzystne warunki do rozwoju turystyki pieszej i rowerowej ze względu na walory przyrodnicze i krajobrazowe
- Wytyczone i licznie uczęszczane szlaki turystyczne
- Obiekty zabytkowe i pomniki przyrody
- Muzeum gwizdka w Gwizdałach

Najważniejsze zadania w zakresie rozwoju turystyki to:

- rozwój na terenie Łochowa sieci ścieżek rowerowych i szlaków pieszych oraz włączenie ich w ponad lokalną sieć ścieżek rowerowych i szlaków pieszych. W tym zakresie nawiązywana będzie ściślejsza współpraca z Regionalną Izbą Turystyki oraz PTTK);

- rozszerzenie bazy noclegowej (np. motel) zrealizowane w miarę możliwości władz miejskich lub we współpracy z prywatnym inwestorem,
- rozwój małej gastronomii, w miarę możliwości przy wsparciu ze strony programu wspierania małych i średnich przedsiębiorstw i innych programów związanych z turystyką, jej promocją i z wykorzystaniem funduszy Unii Europejskiej
- realizacja budowy (wspólnie z gminą Jadów) kompleksu rekreacyjnego powstałego w wyniku spiętrzenia wody na rzece Liwiec, a także dodatkowego kompleksu rekreacyjnego z salą gimnastyczną i basenem, z wyposażeniem w sprzęt rehabilitacyjny.

Istotną rolę w realizacji tych celów odgrywać będą organizacje pozarządowe i komitety społeczne i ich aktywne uczestnictwo w działaniach podejmowanych przez gminę, jak również inicjowanie innych przedsięwzięć w tym zakresie, które będą zgodne z preferencjami społecznymi ludności gminy Łochów.

Akcja promocyjna ukierunkowana będzie na:

- rozwój małej gastronomii
- rozszerzenie bazy noclegowej (np. budowę motelu) oraz wspieranie agroturystyki,
- różnorodne imprezy o charakterze lokalnym przy udziale lokalnych organizacji społecznych i promujące lokalne zainteresowania.

5.1.2. Program rewitalizacji miasta Łochów

W/w program rewitalizacji miasta Łochów, został przyjęty uchwałą nr XXXVI/243/2009 Rady Miejskiej w Łochowie z dnia 3 czerwca 2009 roku. Program był opracowywany przez poszczególne podzespoły, tj. grupy tematyczne zespołu ds. rewitalizacji, które m.in. omówiły także szanse rozwoju miasta Łochów oraz słabe strony miasta i gminy Łochów i trudności, które mogą wystąpić przy realizacji szans i wymienionych potrzeb miasta i gminy Łochów. Zestawienie atutów i potrzeb – na podstawie opracowań grup tematycznych i wyników ankiety pozwoliło sformułować szanse i zagrożenia dla programu rewitalizacji. Poniżej wymienione są najważniejsze z nich, bezpośrednio powiązane z programem opieki nad zabytkami miasta i gminy Łochów.

- Możliwości rozwoju usług na terenie miasta związanych z rozwojem na terenie gminy turystyki, w tym agroturystyki i wypoczynku. Rozwój infrastrukturalny turystycznej, dostępnej dla niepełnosprawnych (budowa bazy hotelowej, ścieżek rowerowych ścieżek dla pieszych w mieście i w gminie. Zwiększenie bezpieczeństwa w mieście).
- Zwiększenie atrakcyjności miasta i gminy poprzez rewitalizację i zagospodarowanie: dworca kolejowego w Łochowie i przyległych terenów, parku Dębinka oraz Domu Kultury. Stworzenie na dworcu punktu informacji turystycznej, a przy Domu Kultury w Łochowie, programu imprez kulturalnych oraz profesjonalnej promocji miasta i gminy.
- Możliwość wykorzystywania istniejącej infrastruktury dawnych zakładów przemysłowych.

Ważna jest także rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich, obejmujących zniszczone budynki (odbudowa centrum miasta poprzez rewitalizację Dworca Kolejowego, Domu Kultury, Parku Dębinka i układu ulic w centrum miasta)

„Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Łochów na lata 2007 – 2013” określa 8 projektów wiodących, dotyczących przede wszystkim tworzenia nowego, bezpiecznego centrum miasta i jego odnowy:

- Rewitalizacja chodników, ulic i ścieżek rowerowych;

- Bezpieczne przejście dla pieszych na skrzyżowaniu Al. Łochowskiej (droga krajowa 50) i 1 Maja
- Modernizacja i rozbudowa budynku dworca PKP i jego otoczenia
- Przebudowa i remonty publicznej infrastruktury związanej z rozwojem funkcji rekreacyjnych i sportowych
- Przebudowa i remonty budynków publicznych i infrastruktury umożliwiających świadczenie usług dla osób niepełnosprawnych
- Rewaloryzacja Parku Miejskiego „Dębinka” w Łochowie
- Renowacja budynku Domu Kultury w Łochowie i zmiana jego funkcji
- Budowa lub modernizacja budynku Urzędu Miasta i Gminy Łochów, przyjaznego dla wszystkich mieszkańców: niepełnosprawnych i zdrowych oraz osób w podeszłym wieku.

5.1.3. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części miasta Łochów - teren Alei Łochowskiej i PKP

W/w miejscowy plan został przyjęty Uchwałą Rady Gminy w Łochowie Nr XL/229/98 z dnia 17 czerwca 1998 r. wraz z rysunkiem w skali 1:500 stanowiącym załącznik nr 1 do uchwały. Opublikowany w Dz. Urz. Woj. Siedleckiego Nr 19 poz. 114 z dnia 16 lipca 1998 r.

W Planie ustalono tereny przeznaczone pod funkcje związane z użytkowaniem zabytkowego dworca kolejowego i autobusowego oraz obsługę pasażerów.

Zagospodarowanie terenu powinno uwzględnić kształtowanie placu przeddworcowego dla właściwej ekspozycji budynków i rozwiązania układu komunikacyjnego. Wzdłuż linii zabudowy od strony Alei Łochowskiej nie należy stosować budynków przesłaniających widok na budynki dworcowe. Plac przeddworcowy powinien spełniać funkcje placu reprezentacyjnego w skali miasta.

W Planie wprowadzono zapis ustalający, że wszelkie działania inwestycyjne związane z modernizacją lub przebudową i rozbudową istniejących zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków jako zespół dworca kolejowego oznaczonych na rysunku planu, należy uzgodnić z właściwym terenowo konserwatorem zabytków.

5.1.4. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Ostrówek Węgrowski w granicach administracyjnych stanowiący zmianę miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Łochów w części dotyczącej wsi Ostrówek

W/w miejscowy plan został przyjęty Uchwałą nr XVII / 120 / 2000 Rady Gminy w Łochowie z dnia 29.03.2000 r. Opublikowany w Dz. Urz. Woj. Siedleckiego Nr 121 poz. 1635, dnia 15 czerwca 2001 roku

W rozdziale dotyczącym ochrony środowiska kulturowego wskazano do ochrony obiekty zainteresowania konserwatorskiego znajdujące się na terenie Ostrówka:

Zespół Fabryki Mebli Metalowych i Odlewni Żeliwa – obecnie Fabryka Maszyn Budowlanych „Bumar – Proma“.

- a) odlewnia murowana, koniec XIX w.
 - b) budynek obróbki mechanicznej, murowany, początek XIX w.
 - c) magazyn murowany, koniec XIX w.
 - d) budynek mieszkalny pracowników wyższej administracji, obecnie dom mieszkalny drewniany, koniec XIX w.
- 2) dom nr 6. ul. Mickiewicza, drewniany, początek XX w.
 - 3) rzeźnia, murowana, początek XX w.

W zapisach planu ustalono, że wszelka działalność gospodarcza i inwestycyjna związana z w/wym. obiektami wymaga uzyskania pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

5.1.5. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części terenu wsi Budziska

W/w miejscowy plan został przyjęty Uchwałą nr XL/275/2009 Rady Miejskiej w Łochowie z dnia 30 września 2009 roku

W planie wyodrębniono rozdział dotyczący zasad ochrony środowiska, przyrody, krajobrazu kulturowego. W ustaleniach planu znalazły się zapisy odnośnie ochrony przyrody. Z uwagi na to, że na przedmiotowym obszarze nie zanotowano obiektów zabytkowych, nie wniesiono ustaleń co do ich ochrony.

5.1.6. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Łochów w zakresie wsi Kaliska i Barchów

W/w miejscowy plan został przyjęty Uchwałą nr XXVI/182/2012 Rady Miejskiej w Łochowie z dnia 28 listopada 2012 roku

W rozdziale dotyczącym zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, plan wskazał obiekty architektury i tereny wpisane do rejestru wojewódzkiego konserwatora zabytków:

1) zespół dworsko-parkowy w Brachowie, w zespole znajdują się:

- ruiny dworu, drewniany, poł. XIX w.,
- Lodownia, murowana, 2 poł. XIX w.,
- park, pocz. XIX w.

2) zespół willowy Paderewskich w Kaliskach (Julin), w zespole znajdują się:

- willa Ignacego Paderewskiego, murowana, 1910 r.,
- park z aleją świerkową, pocz. XX w.

3) stanowisko archeologiczne - wczesnośredniowieczne grodzisko w Barchowie.

W stosunku do obiektów i terenów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje priorytet wymagań konserwatorskich. Wszelkie działania inwestycyjne wymagają uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w tym: zamierzenia inwestycyjne, prowadzenie wszelkich prac konserwatorskich, restauratorskich, wykonywanie robót budowlanych, prowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych, dokonywanie podziału terenu, dokonywanie zmiany przeznaczenia lub korzystania z zabytku, umieszczanie na zabytku urządzeń technicznych, tablic, reklam, zmiany układu urbanistycznego oraz podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku.

Na rysunku planu oznaczono obiekty zabytkowe: willa Paderewskich i ruiny dworu w zespole dworsko-parkowym w Brachowie, dla których wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej „A”- pełnej ochrony, w której obowiązują zasady ochrony określone dla zespołów wpisanych do rejestru zabytków.

Wyznaczono w planie obszar objęty strefą ochrony konserwatorskiej „B” – ochrony zachowanych elementów zabytkowych (otoczenie zabytku w zespole dworsko-parkowym w Barchowie), z obowiązującymi ustaleniami.

Ochroną konserwatorską objęto również stanowiska archeologiczne. Dla wpisanego do rejestru zabytków zespołu osadniczego z grodziskiem wczesnośredniowiecznym i dwoma osadami podgrodomymi, wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej „W” z określonymi wymogami. Natomiast dla pozostałych stanowisk z ewidencji WKZ, wyznaczono strefę „OW” ze stosownymi ustaleniami dotyczącymi prowadzenia działalności na tym terenie.

5.1.7. Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łochów w zakresie wsi Gwizdały i Pogorzelec.

W/w miejscowy plan został przyjęty Uchwałą nr XLIV/352/2014 Rady Miejskiej w Łochowie z dnia 30 maja 2014 r.

W Planie zostały określone zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Wskazany do ochrony został wpisany do rejestru wojewódzkiego konserwatora zabytków: park podworski w Pogorzelcu. Wszelkie działania mogące spowodować zmianę stanu obecnego zabytku wpisanego do rejestru WKZ podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Wyznaczona została strefa pełnej ochrony konserwatorskiej „A” – obejmująca park podworski w Pogorzelcu, oraz ustalono wymogi konserwatorskie odnoszące się do działań na obszarze zespołu wpisanego do rejestru zabytków:

- pełna ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania – kompozycji;
- zachowanie zabytkowego układu ogrodów, zbiorników i cieków wodnych oraz kompozycji układów zieleni, uczytelnienie wnętrz parkowych i powiązań widokowych pomiędzy nimi, wyeksponowanie głównych osi kompozycyjnych, stworzenie warunków do ekspozycji obiektów zabytkowych;
- rewaloryzacja zachowanych obiektów z możliwością adaptacji do funkcji nie prowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
- możliwość odtworzenia zniszczonych obiektów według dokumentacji zabytku (lub przeniesienie innego budynku).

Wyznaczona została również strefa ochrony konserwatorskiej „B” – ochrony zachowanych elementów zabytkowych, obejmująca otoczenie terenu parku podworskiego w Pogorzelcu, dla której obowiązuje:

- ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania – kompozycji;
- ograniczenie gabarytów dla nowej zabudowy, z nawiązaniem do charakteru zespołu.

Plan wymienia też obiekty z miejscowości Gwizdały, ujęte w gminnej ewidencji zabytków, dla których ustala wymogi:

- zachowanie i rewaloryzację zabudowy zabytkowej z możliwością adaptacji jej do nowej funkcji nie prowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych,
- zharmonizowanie zabudowy w otoczeniu obiektów poprzez skomponowanie formy przestrzennej obiektu budowlanego (bryły, elewacji) z uwzględnieniem cech przestrzennych i dekoracyjnych obiektów, takich jak: wysokość i inne wymiary, kształt dachu, rytm okien i innych otworów, wielkość okien a także dostosowanie pod względem kolorystyki i użytych materiałów;
- zakaz nadbudowy lub przebudowy dachu powiązanej z jego podniesieniem, zmianą kąta nachylenia połaci, dobudowaniem lukarn lub okien doświetlających,
- stosowanie jako pokrycia dachowego blachy płaskiej, kładzionej tradycyjnie „na rąbek stojący”,
- dopuszczenie remontów elewacji z obowiązkiem zachowania jej wszystkich elementów i odtworzenia zniszczonych elementów przy pomocy tego samego materiału, z którego jest wykonany obiekt,
- nakaz stosowania drewnianej stolarki okiennej i drzwiowej,

- zakaz umieszczania na elewacji od strony ulic publicznych urządzeń technicznych i elementów obsługi budynku takich jak: klimatyzatory, czerpnie i wyrzutnie powietrza, anteny satelitarne;

Odrębnie dla obiektu kultury współczesnej - Muzeum Gwizdka w Gwizdałach (na terenie Szkoły), odnośnie ochrony wniesiono zapis:

- wykluczenie lokalizowania obiektów dysharmonizujących z sąsiedztwem, niezgodnych z tradycją miejsca,
- ograniczenie wprowadzania reklam i informacji wizualnej,
- utrzymanie obiektu w dobrym stanie technicznym, bez naruszania jego wartości kulturowej.

Ustalona została ochrona stanowisk archeologicznych będących w ewidencji WKZ, poprzez wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, oznaczonych na rysunku planu. Wszelkie działania w wyznaczonej strefie ochrony konserwatorskiej mogące spowodować zmianę stanu obecnego stanowisk archeologicznych podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Plan odniósł się również do kapliczek i krzyży przydrożnych, ustalając ich zachowanie i ochronę.

5.1.7. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Łochów

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Łochów, opracowane w latach 2004 – 2005, zostało przyjęte uchwałą Rady Miejskiej w Łochowie Nr XLIII/413/2006 z dnia 6 września 2006 r.

W uwarunkowaniach studium został omówiony stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

W kierunkach studium poświęcono rozdział dotyczący ochrony dziedzictwa kulturowego. Ustalono generalne zasady ochrony wartości zabytkowych, którym należy podporządkować kształtowanie zagospodarowania przestrzennego w obszarach dziedzictwa kulturowego oraz w ich sąsiedztwie :

- zachowanie i konserwacja zabytkowej substancji.
- zachowanie zabytkowego układu urbanistycznego i kompozycji przestrzennej,
- rewaloryzacja historycznych układów urbanistycznych, zabudowy oraz zabytkowego zagospodarowania terenu, według szczegółowych wytycznych konserwatorskich, opracowanych w oparciu o wyniki prac badawczych i analiz konserwatorskich dla całych zespołów przestrzennych lub obszaru,

- podporządkowanie wymogom konserwatorskim dopuszczalnych przekształceń zabytkowej zabudowy i zagospodarowania terenu,
- wykluczenie lokalizowania obiektów dysharmonizujących z historycznym sąsiedztwem i przesłaniających obiekty zabytkowe, w tym ograniczenie lokalizowania nadziemnych obiektów infrastruktury technicznej,
- ograniczenie dowolności w stosowaniu rozwiązań technicznych, materiałów i kolorystyki, w tym nawierzchni, a także materiału roślinnego,
- ograniczenie wprowadzania reklam i informacji wizualnej,
- uwzględnienie wymogów ochrony archeologicznej,
- wymóg poprzedzania prac planistycznych oraz rewaloryzacyjnych obszarów oceną stanu i funkcjonowania obszaru, opartą na analizach i studiach, łącznie ze studiami krajobrazowymi i panoram,
- dopuszczenie w uzasadnionych przypadkach odstępstwa od zasad ochrony określonych w studium, wyłącznie w wyniku przeprowadzania prac badawczych lub szczegółowych zaleceń konserwatorskich uszczegóławiających przedmiot ochrony oraz sposób i zakres ochrony

W odniesieniu do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej:

1. Strefa „A” - pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej, obejmuje:

- Teren zespołu kościoła parafialnego w Kamionnej

Postuluje się ochronę wartości kulturowych zespołu poprzez uwzględnienie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących zasad określonych dla strefy:

- obowiązują zasady ochrony określone dla zespołów wpisanych do rejestru zabytków,
- pełna ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania – kompozycji,
- zakaz wznoszenia obiektów kubaturowych z dopuszczeniem odtworzenia obiektów zniszczonych,
- propozycja wpisu obszarów do rejestru zabytków (dla obiektów nieujętych) lub wpisu do ewidencji konserwatora zabytków,

2. Strefa „B” - ochrony zachowanych elementów zabytkowych, obejmuje:

- Teren cmentarza parafialnego w Kamionnej
- Teren zespołu folwarcznego w Brzuzie

Postuluje się ochronę wartości przestrzennych i krajobrazowych zespołów poprzez uwzględnianie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących zasad określonych dla strefy:

- obowiązują zasady ochrony określone dla zespołów wpisanych do rejestru zabytków,
- ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania – kompozycji,

- ograniczenia dla obiektów kubaturowych z dopuszczeniem odtworzenia obiektów
- zniszczonych,
- propozycja wpisu obszarów do rejestru zabytków (dla obiektów nieujętych) lub wpisu do ewidencji konserwatora zabytków,

3. Strefa „K” - ochrony krajobrazu, obejmuje:

- Teren przy parku z zespołem dworskim w Baczkach
- Teren przy cmentarzu parafialnym w Kamionnej

Postuluje się ochronę wartości przestrzennych i krajobrazowych zespołów poprzez uwzględnianie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących postulatów określonych dla strefy:

- ochronę rozplanowania, ograniczenie gabarytów,
- ochrona perspektyw widokowych i ekspozycji.

4. Strefa „W” – ochrony reliktyw archeologicznych, obejmuje:

- Teren grodziska wczesnośredniowiecznego w sołectwie Barchów
- Teren grodziska wczesnośredniowiecznego w sołectwie Laski

5. Strefa „OW” – obserwacji archeologicznych, obejmuje 20 obszarów ze stanowiskami archeologicznymi.

6. Strefa „OWD” – domniemanych stanowisk archeologicznych, obejmuje 6 obszarów.

Dla każdej z wymienionych stref podano ustalenia odnośnie ochrony wartości kulturowych.

W stosunku do stref W – obowiązuje, a w stosunku do stref OW, OWD postuluje się prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu badań wykopaliskowych, bądź przy udziale archeologa, z możliwością zmiany nadzoru archeologicznego na badania archeologiczne w przypadku odkrycia zachowanych obiektów archeologicznych i architektonicznych.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta i gminy Łochów

5.2.1. Archeologia

Tereny gminy Łochów jest niezwykle interesujący pod względem występowania stanowisk archeologicznych. Liczne ślady osadnictwa pierwotnego oraz działalności ludzi minionych kultur, spotykamy przede wszystkim na terenach rozciągających przy ciekach wodnych, m.in. nad największą w tej okolicy rzeką Bug oraz Liwiec. Badania archeologiczne nad Bugiem i Liwcem, zapoczątkowane zostały już w 2 poł. XIX w. i były kontynuowane z różnym nasileniem do chwili obecnej. Na przestrzeni tego czasu odnotowano kilka znalezisk luźnych, z których wielką rangę posiadają: topór kamienny znaleziony w piasznicy w miejscowości

Wielgie; narzędzia i pól surowce kamienne z okresu paleolitu w miejscowości Kaliska (Zagłusze); krzemienne groty kultury trzcinieckiej z wczesnej epoki brązu w Kaliskach; topór rogowy z epoki neolitu w Julinie; moneta – denar Antoniana Piusa, bity w latach 148 -149 n. e., odnaleziony w Zambrzyńcu.

Najstarsze ślady osadnictwa na tym terenie pochodzą sprzed 10 tys. Lat i są przynależne epoce paleolitu i późnego paleolitu (starszej epoki kamienia) kiedy klimat po zlodowaceniach zaczął się stopniowo ocieplać, stwarzając dogodne warunki do osiedlania się. Naturalnym podłożem dla rozwoju osadnictwa epok kamiennych były wydmy, które słabo zalesione i lekkie w uprawie przyciągały pierwotnych osadników. Na zakładanie osad wybierano wydmy leżące nad strumieniami lub małymi rzekami takimi jak Ugoszcz, Dzieciołka i ich bezimiennymi, małymi dopływami. Znajdź w postaci drobnych narzędzi kamiennych z okresu paleolitu zarejestrowano w miejscowości Twarogi.

Znane są tu stanowiska archeologiczne, a zwłaszcza osady przynależne do tzw. kultury trzcinieckiej, łużyckiej, m.in. należą do nich odkryte ślady bytowania przedstawicieli tych kultur w okolicach: Łochowa, Barchowa, Lasek. Wielką wartość naukowo-poznawczą posiadają też cmentarzyska: kultury grobów kłozowych z okresu lateńskiego w Laskach i późnolateńskiego w Brzuzie; kultury przeworskiej i wielbarskiej w Nadkolu; ciałopalne kultury przeworskiej w miejscowości Kaliska (Zagłusze).

Najokazalszym stanowiskiem archeologicznym jest wczesnośredniowieczne grodzisko w Barchowie. Usytuowane jest nad Liwcem w pobliżu drogi Mińsk Mazowiecki – Łochów. Jest to typowe grodzisko pierścieniowate o średnicy ok. 80 m, datowane na X – XI wiek. Grodzisko było miejscem wybitnie obronnym, gdzie chroniła się ludność zagrożona atakiem ościennych plemion, a zwłaszcza Jadźwingów i Litwinów. Dlatego grodziska posiadały wysokie obwałowania, często dwupierścieniowe i lokalizowano je w terenie trudnodostępnym, np. wśród bagien czy zakolu rzeki.

Wśród stanowisk archeologicznych na terenie gminy Łochów, na szczególną uwagę zasługuje średniowieczne cmentarzysko kurhanowe w Barchowie oraz cmentarzysko kultury grobów kłozowych w Szuminie. Znane są też odkrycia osad średniowiecznych, m.in. okres wczesnośredniowieczny reprezentują osady w: Brzuzie, Nadkolu, Szuminie, Wywłóce, a okres późnośredniowieczny osada w Zagrodnikach.

5.2.2. Osadnictwo

Północno-wschodnie Mazowsze było długo terenem typowo puszczańskim. Na wielu mapach historycznych widać, że teren obecnej gminy Łochów oraz okolice porastały potężne kompleksy leśne. Od wieku IX aż po połowę wieku XI rozwijało się na tych ziemiach osadnictwo mazowieckie. Przeludnione szlachtą zaściankową Mazowsze Stare i Polne

prędko stało się terenem emigracji ludności na sąsiednie obszary, a przede wszystkim na północno-wschodnie Mazowsze

W XI wieku rozpoczęła się również kolonizacja ruska, idąca głównie wzdłuż szlaków wodnych, m.in. od południa wzdłuż Bugu, co potwierdzają liczne wczesnośredniowieczne stanowiska archeologiczne, odkryte m.in. na tym terenie. W okresie, kiedy tereny te są we władaniu Litwy (1323 - 1569) rozwinęło się osadnictwo - zarówno mazowieckie, jak i ruskie, obejmując tereny łączące się z olbrzymimi obszarami leśnymi Puszczy Białej. Mimo panowania litewskiego na tereny te przybywała głównie drobna szlachta z Mazowsza zakładając wiele wsi drobnoszlacheckich, choć tereny te kolonizowała również chłopska ludność ruska. Do najstarszych miejscowości w tym regionie należały Łochów i w niedalekiej okolicy Rażny.

Kolejna fala kolonizacyjna przyszła z głębi Mazowsza w 2 połowie XIV wieku, nasilając się po podpisaniu unii polsko-litewskiej w Krewie w 1385 r. Kolonizatorami tych terenów było przede wszystkim drobne rycerstwo, stanowiące zaczątek późniejszej szlachty zagrodowej. W XV wieku kolonizacja obejmowała całe połacie ziem wschodniego Mazowsza. W XV i XVI wieku powszechnie występowały folwarki, genetycznie związane z osadami, które w przeważającej liczbie były rycerskimi, drobnymi gospodarstwami rolnymi. Masowe powstawanie nowych folwarków czy powiększanie starych, rozpoczęło się po pokoju toruńskim w 1466 r, po otwarciu drogi do Gdańska, kiedy to wzrosły znacznie ceny na zboża. W tym czasie została erygowana parafia w Łochowie, której dokonali biskupi płoccy w 1488 r. W XV wieku udokumentowane jest zakładanie nowych osad na prawie niemieckim, o czym świadczy instytucja sołtysów, związana ściśle z osadnictwem na tym prawie. Nowe prawo zmieniało zasadniczo zewnętrzny wygląd wcześniejszych wiosek. Wprowadzało gospodarkę uporządkowaną, trójpolową wraz z nowym podziałem gruntów pod zabudowę i uprawę rolną. W miejsce dotychczasowej chaotycznej zabudowy i pojedynczo uprawnych polan leśnych, wytyczono główną ulicę, a przylegającą do niej z obu stron ziemię dzielono pod sadyby i ogrody. Ożywiony ruch osadniczy rozwinął się w XVI w. za panowania króla Zygmunta Starego i Bony.

5.2.3. Zabytkowe szlaki komunikacyjne

Mimo swego peryferyjnego położenia obszar obecnej gminy nie był całkowicie pozbawiony wielkich szlaków handlowych. Sieć dróg lądowych w owym czasie można podzielić na dwie kategorie: gościńce i drogi lokalne. Drogi lokalne służyły komunikacji w obrębie każdej miejscowości a dalej stanowiły połączenie z młynem i sąsiednimi wsiami, z kościołem, z najbliższą miejscowością. Drogi te bywały ogólnie dostępne, ale też mogły być przez właścicieli dóbr przez które przechodziły zamykane dla obcych. Na gościńcach czyli drogach

publicznych dostępnych dla wszystkich odbywał się ruch o szerszym zasięgu. Łączyły one między sobą ośrodki handlu i administracji, a więc miejscowości będące miejscami targów i jarmarków, ośrodkami większych dóbr, stolicami województw, ziem, powiatów, siedzibami biskupstw i archidiakonatów.

Przebieg dróg wszelkiego rodzaju charakteryzuje długotrwała niezmienność, ze względu na fakt iż sieć osadnicza zmienia się bardzo powoli. W rezultacie można przyjąć, że stan dróg z XVI w. w ogromnej mierze odpowiada stanowi z XVIII czy XIX stulecia. Pewne zmiany wprowadzone zostały w sieć dróg publicznych w związku z rozwojem poczty w XVIII i XIX w. Wyodrębniono wtedy osobną kategorię dróg pocztowych, a gdzieś tam zaczęto także prostować niektóre odcinki gościńców.

Wielkie znaczenie dla rozwoju osadnictwa na omawianym terenie posiadał istniejący już w średniowieczu szlak prowadzący nad rzeką Bug. Przebiegał on od Płocka poprzez Zakroczym, Serock, Brańsk, Brok, Zuzele gdzie rozgałęział się do Wizny, Bielska i w głównym kierunku przez Drohiczyn do Brześcia. Od szlaku tego dochodziły drogi lokalne i gościńce, jak np. z leżącego na szlaku Kamieńca do Łochowa i dalej na południowy-wschód. Zasadnicze i bezpośrednie znaczenie w rozwoju miejscowości na obecnym terenie gminy Łochów, miała droga istniejąca już w średniowieczu, określana jako drugiej klasy, wiedąca z Warszawy poprzez Jadów, Łochów, Baczki, Wieliczną, Stoczek, Kosów, Ceranów do Nura i stąd rozchodząca się w różne kierunki. Warto też wspomnieć lokalny trakt, który wiódł z Łochowa do komory celnej na Bugu w Rażnach, poprzez Wymysły, Jasionówkę, Łojki, Brzuzę, Szykarzyznę, Zarzetkę. Jego znaczenie zupełnie zmaleło w 2 poł. XIX wieku.

Wielki wpływ na rozwój i układ przestrzenny Łochowa miała kolej żelazna, wybudowana na trasie Warszawa – Petersburg w latach 1859 – 1862. Stacja Łochów, osobowo-towarowa została zbudowana w 1868 roku. Do czasu budowy kolei osadnictwa Łochowa skupiało się przy pierwotnym trakcie nadliwiańskim: Barchów-Stary – Łochów-Laski. Po wybudowaniu stacji, mieszkało przy niej wiele rodzin obsługujących dworzec, parowozownię i tory. W pobliżu stacji zaczęły pojawiać się też budynki inne, m.in. stacja poczty konnej, domy prywatne. Ze stacji korzystała również fabryka Perlisa w Baczkach, funkcjonująca od 1873 roku.

5.2.4. Zabytkowe układy przestrzenne

Układy przestrzenne miejscowości na terenie gminy Łochów są zróżnicowane, przeważa typ rzędówki, tj. wsi o bardzo regularnej zabudowie, różnej długości, wynoszącej od 0,5 do kilku km. Domy stoją najczęściej po jednej stronie drogi, w pewnej od siebie odległości. Pierwotnie wieś związana z układem łąnowym i niwowym, bardzo rozpowszechniona w dawnym Królestwie Kongresowym. Ten typ wsi reprezentują: Gwizdały, Jerzyska, Łosiewice.

Spotykamy też typ ulicówki. Taka wieś złożona jest z dwu szeregów zwarto stojących domów, tworzących wraz z zabudowaniami i ogrodami regularny prostokąt. Droga będąca główną arterią komunikacyjną przebiega przez środek wsi. Pierwotny układ gruntów był szachownicowy a domy ciągnęły się nie przez cały obszar, lecz skupione były w pobliżu środka wsi. Ten typ wsi reprezentują: Barchów, Budziska, Ogrodniki, Zambrzyniec.

Istnieją też wsie wielodrożnicówki pochodzenia samorzutnego o nieregularnym układzie zabudowy, dostosowanym do terenu. Pierwotny układ gruntów był niwowy. Zabudowane zazwyczaj wzdłuż kilku różnie usytuowanych względem siebie ulic, np.: Majdan, Łochów.

Występuje też forma przejściowa między wsią wielodrożną a ulicówką – widlica. Składa się najczęściej z dwóch prawie równoległych ulic połączonych przecznicami w kształcie drabiny, często przybiera kształt wideł. Do tego typu zalicza się również wsie złożone z dwóch przecinających się ulic. Ten typ reprezentują: Baczki, Kamionna, Pogorzelec.

Odnajdujemy też na terenie gminy – przysiółki. W nich to mała grupa domów położona jest samotnie. Jeżeli budynki nie są ustawione wzdłuż jednej uliczki lub dokoła placu, taki typ nazywamy przysiółkiem bezkształtnym. Przysiółki m.in. reprezentuje Jaworówek, Malwinów.

Do rzadko spotykanych typów należy wieś – samotnicza. Wieś taka posiada zabudowę bardzo rozluźnioną, usytuowaną w większej odległości od drogi. Ten typ reprezentują: Twarogi.

5.2.5. Zabytki sakralne

Budowę pierwszego kościoła na terenie obecnej gminy Łochów, rozpoczęto w 1488 r. w Łochowie. Z nieznanых przyczyn przerwano budowę w Łochowie i zmieniono lokalizację, kontynuując ją od 1489 r., w Kamionolasie, dzisiejszej Kamionnej. W następnych stuleciach wzniesiono jeszcze w Kamionnej dwa kościoły drewniane, a w latach 1904 – 1909 został zbudowany kościół murowany, pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, według projektu znanego architekta Józefa Piusa Dziekońskiego. Kościół został poważnie zniszczony w czasie I wojny światowej i odbudowany w 1927 roku. Kościół reprezentuje styl neogotycki, przed zniszczeniem posiadał, dwie charakterystyczne dla neogotyku strzeliste wieże, których jednak nie odbudowano. Kościół posiada korpus trójnawowy, pięcioprzęsłowy, nawa główna dwukrotnie szersza od bocznych. W przęśle frontowym prostokątna kruchta, a nad nią chór muzyczny. Prezbiterium równe nawie szerokością, trójprzęsłowe, zamknięte trójbocznie. Elewacje ceglane, na kamiennym cokole, rozczłonkowane w pionie ostrołucznie zamkniętymi otworami okiennymi z maswerkami, otworami drzwiowymi i otynkowanymi płycinami. Korpus nawowy nakryty dachem dwuspadowym, nad prezbiterium dach pięciopłóciowy, oddzielony od głównego krenelażowym szczytem.

Drugim kościołem z terenu gminy Łochów, jest świątynia przeniesiona z Wólki Dobryńskiej, w województwie lubelskim do zespołu pałacowego w Łochowie. Kościół, pw. św. Stanisława Kostki, wzniesiono około 1925 roku i do dnia dzisiejszego zachował się w oryginale, reprezentuje eklektyzm. Drewniany, konstrukcji słupowo-ramowej, obustronnie szalowany. Korpus na rzucie prostokąta, nawa główna dwukrotnie szersza od bocznych, oddzielona trzema słupami. Prezbiterium zamknięte trójbocznie, o połowę krótsze od nawy. Bryła o ciekawej artykulacji przylegających do siebie prostopadłościanów, graniastosłupów i ostrosłupów. Dominuje wysoka wieża od frontu na osi oraz nawa główna z prezbiterium. Nawy boczne niższe od głównej, nakryte dachami pulpitowymi. Elewacje oszalowane deskami w układzie pionowym. Korpus główny nakryty dachem dwuspadowym, nad prezbiterium trójpołaciowym.

5.2.6. Cmentarze

Najstarszym cmentarzem z terenu gminy Łochów, jest cmentarz w Kamionnej. Został założony w 1 poł. XIX wieku. Księgi pochówków prowadzone są w kancelarii parafialnej od 1856 roku. Zlokalizowany jest we wschodniej części miejscowości, przy drodze do Zambrzyńca. Założony na planie prostokąta. Głównym elementem kompozycyjnym jest aleja główna, poprowadzona asymetrycznie na kierunku północ – południe. Najstarsza część cmentarza znajduje się w części północnej, na której wzniesiono kaplicę cmentarną. Cmentarz był powiększany w kierunku południowym. Podział na jest dość czytelny, przeważa układ grobów jednorzędowy, groby zwrócone frontami w różne kierunki. Do dnia dzisiejszego zachowało się dużo nagrobków o wartościach zabytkowych, wykonanych z piaskowca, granitu, marmuru, żeliwa. Charakterystyczne są tu nagrobki w kształcie wysmukłych obelisków zwieńczonych krzyżami lub figurami osób boskich lub świętych, przy wielu pojawiają się ogrodzenia z ażurowych segmentów żeliwnych lub o zredukowanych formach tj. w postaci prętów lub łańcuchów mocowanych do słupków kamiennych lub metalowych. Do nagrobków o znaczeniu historycznym należą: nagrobek rodziny Godlewskich – właścicieli Kamionnej; mogiła Ludwika Ignacego Wiktora – powstańca poległego w bitwie pod Węgrowem 3 lutego 1863 roku; zbiorowa mogiła żołnierzy Wojska Polskiego poległych w 1939 roku.

Drugą nekropolią zainteresowania konserwatorskiego jest cmentarz parafialny w Jerzyskach, założony w 1933 roku. Księga pochówków prowadzona jest w kancelarii parafialnej od 1933 roku. Cmentarz zlokalizowany na wschodnim krańcu miejscowości przy skrzyżowaniu drogi Łochów – Brzuza z drogą do Jerzysk. Rozplanowany na rzucie prostokąta. Głównymi elementami kompozycji cmentarza są aleje poprowadzone symetrycznie i krzyżujące się pośrodku. Na osi alei głównej usytuowana jest kaplica cmentarna. Układ kwater jest czytelny,

nagrobki lokowane są przeważnie dwurzędowo. Wśród obiektów o wartościach zabytkowych wyróżniają się nagrobki z żeliwnymi krzyżami.

Na terenie gminy znajduje się również cmentarz jeńców radzieckich w Ostrówku. Położony w północnej części miejscowości. Na cmentarzu pochowano około 10 tys. jeńców z pobliskiego obozu pracy w latach 1941 – 1942. Cmentarz rozplanowany jest na rzucie wydłużonego prostokąta. Posiada wyraźne kwatery i symetrycznie biegnącą aleję główną, na zakończeniu której niewysoki pomnik. Cmentarz obsadzony jest roślinnością: topolami, wierzbami i jałowcami płożącymi.

5.2.7. Założenia rezydencjonalne

Na terenie gminy Łochów zlokalizowanych jest kilka założeń ziemiańskich, reprezentowanych przez: zespół pałacowy w Łochowie, zespoły dworskie w Baczkach, Barchowie i Kamionnej, dwory w Gwizdałach (Jaworówek), Jasiorówce i Łopiance (Relin).

Do najstarszych założeń rezydencjonalnych na terenie gminy Łochów, należy zespół dworski w Baczkach. Dwór został wzniesiony dla Starzeńskich w 3 ćw. XVIII wieku. Reprezentuje on typ dworu bezalkierowego o formach wydłużonych – wieloosiowych. Środkową oś dłuższej elewacji zaakcentowano gankiem na słupach. Program reprezentacyjny usytuowano obok sieni, w narożnych izbach, spełniających funkcję salonu i sali jadalnej. Ciekawym obiektem położonym w zespole dworskim jest niewielki, osiemnastowieczny, murowany budynek przykryty dachem mansardowym, według tradycji uważany za kaplicę ariańską. Na szczególną uwagę w zespole zasługują wiekowe drzewa w otaczającym parku, a zwłaszcza jesiony wyniosłe osiągające 350 cm obwodu, wpisane od rejestru pomników przyrody.

Niezwykle obszernym założeniem, jest zespół pałacowy w Łochowie. W 1789 r. właścicielem Łochowa był Ignacy Zieliński, co pozwala przypuszczać, że istniał wówczas folwark. W 1800 r. majątek kupuje Medard Downarowicz, a w 1882 roku Zdzisław Zamoyski. Dobra ziemskie Łochów otrzymuje w wianie, w 1921 r. jego córka Elżbieta Kurnatowska. W 1940 r. majątek podzielono między dziećmi Elżbiety. W 1945 r. ziemię przejęło państwo, pałac Gminna Rada Narodowa. Szczególny rozwój zespołu przypadł na pocz. XX w tj. czas władania zespołem przez Hornowskiego. Wówczas powstała większość zachowanych do dziś obiektów z pałacem na czele, dotyczy to budynków służby folwarcznej dwie oficyny i czworak. Zaplecze gospodarcze rozbudował Downarowicz. Przy omawianiu losów łochowskiego założenia pałacowego, należy wspomnieć architekta Bolesława Podczaszyńskiego, według projektu którego, dokonano gruntownej przebudowy pałacu w latach 1875-1876, (również projektanta innego rodzaju obiektów, jak dworzec kolejowy w Łochowie czy browar koło Starejwsi). Przebudowa dla Downarowiczów dworu łochowskiego, pochodzącego z pierwszej ćwierci XIX w., należy do interesujących prac architekta.

Podczaszyński jako propagator nowego typu rozwiązań konstrukcyjnych, szeroko zastosował tu elementy żeliwne.

5.2.8. Budownictwo

Budownictwo w okolicach Łochowa, głównie opierało się na wykorzystywaniu drewna jako podstawowego materiału do wznoszenia budowli. Rozciągające się na olbrzymich połaciach lasy, pozwalały na dogodny pobór drewna do budowy. Wśród dawnej zabudowy na terenie gminy Łochów, zdecydowanie przeważają obiekty drewniane. Obiekty murowane stanowią pojedyncze przykłady, np.: dom nr 23 w Kalinowcu.

Przeważająca większość budynków ujęta w Gminnej Ewidencji Zabytków, datowana jest na lata 20-te i 30-te naszego stulecia. W obiektach wchodzących w skład siedliska, występuje głównie konstrukcja zrębowa. Podstawę konstrukcji stanowi podwalina zwęgłowana na obłap lub na nakładkę z zamkiem. Od góry konstrukcję zrębu spinają oczepy związane na nakładkę z zamkiem oraz zacięte w oczepie belki stropowe ułożone w poprzek budynku. Więżba dachowa konstrukcji krokwiowo - jętkowej, krokwie zaczopowane w opasce, oczepie lub belkach stropowych.

W zdecydowanej większości budynków występuje zewnętrzny szalunek. Deski szalunku z reguły przybijane są w układzie pionowym. Na terenie gminy Łochów, przeważają domy szerokofrontowe, dwutraktowe, w których pomieszczenia tworzą dwa ciągi wewnątrz rozplanowanych równoległe do osi wzdłużnej budynku. Wnętrzami tymi zwykle są dwie lub trzy izby, komora i sień.

Rozplanowanie wewnątrz domów występujących na terenie gminy Łochów dzielimy zasadniczo na dwie grupy:

- z dośrodkowym układem pomieszczeń, gdzie urządzenia ogniowo - grzewcze są usytuowane w centrum budynku a pomieszczenia wnętrza rozmieszczone są wokół tych urządzeń, np. dom nr 57 w Baczkach, domy nr nr 114, 116 i 141 w Brzuzie, dom nr 87 w Wólce Paplińskiej.
- z osiowym układem pomieszczeń, gdzie pomieszczenia usytuowane są symetrycznie po obu stronach budynku, np.: dom nr 96 w Baczkach, dom nr 36 w Burakowskich.

Na terenie gminy Łochów, zasadniczo spotykamy dwa typy dachów, mianowicie:

- dwuspadowe, najczęściej spotykane, np.: dom nr 58 w Brzuzie, dom nr 194 w Gwizdałach, dom nr 56 w Łazach, dom nr 58 w Łosiewiczach.
- naczółkowe, rzadziej występujące, np. dom nr 23 w Nadkolu. Trzeba wspomnieć, że tego typu dachy spotykamy przeważnie w budynkach dworskich, np. dwór w Baczkach, dwór i oficyna w Kamionnej, oficyny w zespole pałacowym w Łochowie.

W wielu domach datowanych od początku XX wieku do lat 50-tych naszego stulecia, występują dekoracyjnie opracowane szczyty, listwy podokapowe, szalunek narożników, nadokienniki, ganki itp. Ten rodzaj budownictwa reprezentują przede wszystkim: dom nr 54 w Baczkach, dom nr 8 w Barchowie, domy nr nr 32, 52, 85, 120 w Brzuzie.

Należy też wspomnieć o domach odbiegających od tradycyjnego budownictwa wiejskiego, charakteryzujących się znacznie większym programem budowlanym. Posiadają one znacznie większe gabaryty, użytkowe poddasza, facjaty, wystawki, balkony. Są one charakterystyczne dla zabudowy miejskiej. Ten rodzaj zabudowy jest reprezentowany przez domy w Łochowie: przy ul. Armii Krajowej 10; ul. Armii Krajowej róg Al. Łochowskiej 73; Al. Łochowskiej 23; a także dom nr 23 w Jasiorówce, dom przy ul. Piłsudskiego 31 w Kamionnej.

5.2.9. Zabytki techniki

Zabytkowy zespół budynków fabrycznych zlokalizowany jest w Łochowie (dawniej Baczkach). W 1873 r. przybyły z południa Polski przemysłowiec Judel Perlis zakupił rozległe tereny leśne, przylegające do oddanej w 1862 r. linii kolejowej Warszawa-Petersburg i w miejscowości Baczki zbudował tartak. W okresie od 1874-1877 wśród lasów dóbr baczkowskich powstał zespół fabryczny na który składały się, oprócz tartaku parowego, kuźnia, odlewnia żelaza, fabryka narzędzi rolniczych, budynki administracyjne, domy pracowników administracji, domy dla specjalistów, domy robotnicze oraz dom właściciela. Do fabryki doprowadzono drogi i „żeberko” kolejowe, które umożliwiło dystrybucję wyrobów żeliwnych i maszyn rolniczych koleją. W czasie II wojny światowej Niemcy wykorzystywali produkcję do celów wojennych. Po wojnie odbudowano budynki fabryczne i rozpoczęto produkcję: podawaczy słomy, pomp odśrodkowych, podnośników, a później produkcję zwiększono o sprzęt koparkowy. Obecnie część budynków z zespołu fabrycznego jest opuszczona, użytkowane są przeważnie budynki mieszkalne.

Drugi zespół fabryczny znajduje się w Ostrówku. Do 1884 r. w ramach zespołu funkcjonowały dwie fabryki – Perlisa oraz jego zięcia Lejzora Loewensteina. Ten ostatni swoją fabrykę przeniósł z Baczek do Majdanu na grunt „Ostrowy”, co dało początek miejscowości Ostrówek. Lokalizację wybrano tuż przy linii kolejowej, z której na teren fabryki skierowana była bocznica. Zakłady nosiły nazwę: „Fabryka Mebli Metalowych i Odlewnia Żelaza „Morfeusz”. Dobra koniunktura wpłynęła na jej rozbudowę i zajęcie się produkcją maszyn rolniczych. W 1929 r. po zwiększeniu liczby akcjonariuszy fabryka zmieniła nazwę i profil produkcji. Odtąd nazwa brzmiała „Fabryka Odlewów Żelaznych i Narzędzi Rolniczych oraz Warsztaty Mechaniczne Ostrówek – Spółka Akcyjna”. W czasie II wojny światowej wykonywano części na potrzeby wojenne, a w części zakładu zorganizowano obóz dla

jeńców radzieckich. Po wojnie odbudowano zakład i uruchomiono produkcję: wyciągów jednomasztowych, żurawików budowlanych, podnośników transportowych. W latach 70-XX wieku utworzono tu zakład „ZUT Bumar-Proma”, który działał do końca lat 80-tych. Dzisiaj budynki produkcyjne są opuszczone i wymagają rewaloryzacji przez potencjalnego nowego właściciela.

Do interesujących obiektów związanych z zabytkami techniki należy dworzec PKP w Łochowie. Jest w miarę oryginalnie zachowanym obiektem w zespole kolejowym, powstałym po wybudowaniu kolei żelaznej łączącej Warszawę z Petersburgiem. Dworzec został wzniesiony w 1866 roku, według projektu wybitnego architekta Bolesława Podczaszyńskiego. Wyróżnikiem w architekturze dworca jest zastosowanie różnego kształtu otworów okiennych, mocno występujących z lica elewacji profilowanych gzymsów, a nade wszystko ceglanego fryzu podokapowego. Obecnie budynek wymaga pilnych prac rewaloryzacyjnych.

5.2.10. Miejsca pamięci narodowej poza cmentarzami

W okolicach Łochowa, na przestrzeni dziejów, miało wiele bitew stoczonych o wolność kraju. Niektóre z nich zostały upamiętnione, najwięcej z nich dotyczy II wojny światowej. Pomnik stylizowany na mogiłę z okazałym metalowym krzyżem, został zlokalizowany przy kaplicy rzymskokatolickiej w Budziskach. Na krzyżu umieszczono napis: „BÓG HONOR OJCZYŻNA”. Upamiętnia on pomordowanych i poległych w walce z okupantem w latach 1939 – 1944. W Budziskach znajduje się również pomnik upamiętniający 90-lecie Ruchu Ludowego. Wykonany z ciosu granitowego, na którym zamocowano tablice inskrypcyjną.

Na skraju lasu, przy granicy z miejscowością Szynkarzyzna, na wydzielonej kwaterze ustawiono pomnik poświęcony rozstrzelanym członkom ruchu oporu AK Placówki „Łochów” oraz mieszkańców wsi Brzuza. Pomnik posiada formę płyty poziomej i wysokiego metalowego krzyża. Kwatera ogrodzona metalowym płotkiem.

Wymowne założenie pomnikowo – przestrzenne zrealizowano w lesie, 700 m na zachód od miejscowości Jerzyska. Na nieco splantowanym wzniesieniu, wybudowano platformę dostępną czterostopniowymi schodami, a na niej wzniesiono wertykalny krzyż i pomnik z olbrzymiego, granitowego głazu narzutowego. Na pomniku umieszczono tablicę z informacją o poległych żołnierzach AK z Oddziału „Jerzyki”: „„W tym miejscu w sierpniu 1944 roku żołnierze Armii Krajowej Powstańczych Oddziałów Specjalnych „Jerzyki” z Harcerskiej Kompanii Szturmowej „Wołomin” stoczyli bój z oddziałami hitlerowskiej dywizji pancerniej. Chwała Poległym, co Ojczyznę ukochali bardziej niż własne życie. Jerzyska, VIII 1982.”

Obok ustawiono pomnik w formie pionowej płyty z szarego granitu, o wyszlifowanej ścianie frontowej, na której wykuto inskrypcję: „Żołnierzom Armii Krajowej 32 pułku piechoty ‘Rajski

Ptak – Burak' z Radzymina oraz Harcerskiej Kompanii Szturmowej Powstańczych Oddziałów Specjalnych „Jerzyki” z Wołomina poległym w walkach z hitlerowskim najeźdźcą w sierpniu 1944 r. – w hołdzie towarzysze broni”.

5.2.11. Kapliczki, figury i krzyże przydrożne

Mazowsze znane jest z umieszczania kapliczek i krzyży przydrożnych. Na terenie gminy Łochów, licznie występują kapliczki, figury i krzyże przydrożne, datowane na wiek XVIII, XIX i XX. Bardzo często były wznoszone przy alejach i drogach dojazdowych do rezydencji pałacowych i dworskich; na skrzyżowaniach dróg; w przydomowych ogródkach. Występują kapliczki domkowe z małym wnętrzem dostępnym przez drzwi, w których ustawione są ołtarzyki i figury świętych. Ten typ reprezentuje drewniana kapliczka w Brzuzie.

Jednym z okazalszych, wielokondygnacyjnych i nie spotykanych w tej formie obiektów małej architektury sakralnej, z różnie zakończonymi wnękami, jest kapliczka przydrożna w Wólce Paplińskiej na posesji nr 31. Powszechnie na terenie gminy występują skromniejsze, murowane kapliczki w postaci słupów na rzucie kwadratu lub prostokąta, z małą wnęką, w której umieszcza się rzeźbę lub obraz z przedstawieniem postaci boskiej lub świętego. Kapliczki te często zdobione są szczycikami, gzymsami, płycinami o różnych formach i nakrywane daszkami wieńczonymi krzyżami wykutymi z metalu. Kapliczki w formie słupów spotykamy m.in. w miejscowościach: Kamionna przy skrzyżowaniu ul. ks. M. Woźniaka i ul. Sosnowej; Łazy na posesji nr 39, datowana na pocz. XX wieku; Łojki przy posesji nr 12a z 1894 roku; Łosiewice przy posesji nr 28, datowana na pocz. XX wieku;

Nawiązujące do kapliczek słupowych, lecz bardziej rozbudowane o takie elementy jak: kolumnienki flankujące wnękę od frontu, spotykamy w Barchowie, usytuowaną przy drodze przez wieś w miejscu skrzyżowania z nieuczęszczaną drogą do parku dworskiego.

Kapliczki figuratywne z pełnoplastycznymi rzeźbami reprezentuje posąg Matki Boskiej z zespoły pałacowego w Łochowie, wykonany z szarego piaskowca w 3 ćw. XIX wieku oraz kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena z 1 ćw. XIX wieku, wykonana z piaskowca i polichromowana, ustawiona w zespole folwarcznym przy ul. Węgrowskiej.

Zdecydowanie najczęściej spotykane są na terenie gminy, krzyże przydrożne. Posiadają one różne formy i przy wznoszeniu ich stosowano różne materiały. Na szczególną uwagę zasługują monumentalne krzyże żeliwne na kamiennych cokołach: w Brzuzie z 1907 roku oraz w Kamionnej z 1905 roku, ustawiony w lesie przy drodze do Baczek Fabrycznych. Mniejszą skalą odznaczają się krzyże metalowe z podstawą granitową, jak np.: w Baczkach z 1901 roku, przy skrzyżowaniu z drogą do Ostrówka; Jasionówce z 1925 roku; Kamionnej z 1888 roku; Kaliskach z 1916 roku; Łazach z 1885 roku; czy też cały murowany jak np. krzyż w Szuminie ustawiony w 1939 roku.

5.2.12. Zbiory muzealne i inne

Na terenie gminy Łochów funkcjonuje niezwykle muzeum, które gromadzi eksponaty bezpośrednio związane z nazwą miejscowości Gwizdały. Muzeum Gwizdka powstało w 1999 roku w Zespole Szkół im. Wincentego Witosa w Gwizdałach i gromadzi różnego rodzaju gwizdki. Są one wykonane z przeróżnych materiałów i o różnych formach. Spotykamy tu gwizdki wykonane z drewna, wypalanej gliny, porcelany, metalu, itp. Posiadają bardzo różne, czasem dziwaczne i niespotykane formy, jak: sylwetki ludzi, zwierząt, ptaków, kształtów abstrakcyjnych. Wśród nich odnajdziemy m.in.: gwizdki od czajników i parowozów, piszczałki, flety, fujarki, trąbki, okaryny, gwizdki policyjne, wojskowe, sportowe, odpustowe. Oprócz eksponatów pochodzących z Polski, w muzeum zobaczyć można gwizdki pochodzące z Australii, Amazonii, Muzeum Diabła Polskiego, Ukrainy, USA i Litwy. Najmniejszy eksponat muzeum liczy zaledwie 2 cm, a najstarszy ma ok. 400 lat. Muzeum uczestniczyło w projekcie artystycznym „Projekt Dźwiękowy GWIZDAŁY”, zorganizowanym przez litewskiego Arturasa Bumsteinasa z Instytutem Badań Przestrzeni Publicznej ASP w Warszawie, Galerią A19 Marymont Metro oraz Programem STREFA Centrum Sztuki Współczesnej. Dla zainteresowanych organizowane są warsztaty garncarsko-ceramiczne. Logo placówki zostało zaprojektowane przez Szymona Kobylińskiego. Trzeba podkreślić osobliwość tej placówki, jedynej w kraju i Europie. Jest ona atrakcją w gminie Łochów i przyciąga turystów oraz zdobywa zainteresowanie mediów i prasy. Muzeum odwiedzają osoby prywatne oraz wycieczki, nie tylko z Polski, ale i spoza jej granic. Jest to bardzo ciekawa forma promocji gminy oraz miasta, z którym przedsięwzięcie może być kojarzone. Inną atrakcją gminy jest Wiejska Izba Pamięci im. H. i I.J. Paderewskich oraz izba regionalna w Szkole Podstawowej w Julinie.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

5.3.1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków nieruchomości województwa mazowieckiego znajduje się 22 obiekty zabytkowe z terenu miasta i gminy Łochów.

Wykaz zabytków ujętych w rejestrze zabytków został przedstawiony w tabeli nr 1.

Tabela nr 1

Wykaz obiektów nieruchomości z terenu miasta i gminy Łochów wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego.				
Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru	Data wpisu
1.	Łochów	Dworzec., mur., 1866 r., arch. Bolesław Podczaszyński,	A-886	07.12.2009 r.

2.	Łochów	Pałac, mur., 1820 – 1830, przebud. 1875 – 1876, arch. Bolesław Podczaszyński	A-139/624	04.04.1962 r.
3.	Łochów	Kaplica w zespole pałacu, przeniesiona z Wólki Dobrynieckiej, gm. Zalesie, drewn., 1925 r.	A-1216	20.08.1977 r.
4	Łochów	Oficyna I w zespole pałacu, mur., 1 ćw. XIX w	A-408	11.06.1992r.
5	Łochów	Kuchnia-pralnia w zespole pałacu, mur., 1 ćw. XIX w	A-408	11.06.1992 r.
6	Łochów	Stajnia w zespole pałacu, mur., 1 ćw. XIX w	A-408	11.06.1992 r.
7	Łochów	Wozownia I w zespole pałacu, mur., 1 ćw. XIX w	A-408	11.06.1992 r.
8	Łochów	Wozownia II w zespole pałacu, mur., 1 ćw. XIX w	A-408	11.06.1992 r.
9	Łochów	Park w zespole pałacu, pocz. XIX w	A-139/624	04.04.1962
10	Łochów	Kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena w zespole pałacowo-folwarcznym przy ul. Węgrowskiej, mur., kam., 1 ćw. XIX w	B-43/143	04.09.1970 r.
11	Baczki	Dwór, drewn., l. 80-XVIII w	A-88/427	22.03.1962 r.
12	Baczki	Lamus zwany kaplicą ariańską w zespole dworu, mur., l. 90-XVIII w	A-88/427	22.03.1962 r.
13	Barchów	Park w zespole dworu, pocz. XIX w	A-278	29.08.1980 r.
14	Kaliska (Julin)	Willa Ignacego Paderewskiego, ob. PDD, mur., 1910 r.	A-268	17.05.1980 r.
15	Kaliska (Julin)	Park z aleją świerkowa, pocz. XX w	A-268	17.05.1980 r. 15.03.2007
16	Kamionna	Kościół par. pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, mur., zniszczony 1915, odbud. 1927	A-328	29.12.1983 r.

17	Kamionna	Dwór, mur., 2 ćw. XIX w	A-138/622	04.04.1962 r.
18	Kamionna	Oficyna, mur., 2 ćw. XIX w	A-829	04.12.2008
19	Kamionna	Ruiny oficyny, mur., 2 ćw. XIX w	A-829	04.12.2008
20	Kamionna	Park, poł. XIX w	A-138/622	04.04.1962 r.
21	Nadkole	Dom nr 13 (d.19), drewn., k. XIX w	A-22	28.10.1999 r.
22	Pogorzelec	Pozostałości parku dworskiego, k. XVIII w.	A-90/431	07.02.1996r.

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków ruchomych województwa mazowieckiego znajduje się 13 obiektów zabytkowych z terenu miasta i gminy Łochów.

Wykaz zabytków ujętych w rejestrze zabytków został przedstawiony w tabeli nr 2.

Tabela nr 2

Wykaz obiektów ruchomych z terenu miasta i gminy Łochów wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego.					
Lp	Miejscowość	Obiekt i czas powstania	Miejsce przechowywania	Nr rej. zab.	Data wpisu
1	Kamionna	Taca, 2 ćw. XVIII w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 1	3.09.1970
2	Kamionna	Monstrancja, przed 1747 r.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 2	3.09.1970
3	Kamionna	Puszka, XVII – XVIII w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 3	3.09.1970
4	Kamionna	Kropielnica, 1 poł. XIX w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 4	3.09.1970
5	Kamionna	Obraz – <i>Pokłon Pasterzy</i> , XX w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 5	3.09.1970
6	Kamionna	Kielich, 1843 r.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 6	3.09.1970
7	Kamionna	Ornat Czerwony, XVIII w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 7	3.09.1970
8	Kamionna	Obraz – <i>Św. Rodziny</i> , XIX w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 8	3.09.1970

9	Kamionna	Obraz - <i>Ukrzyżowanie</i> z ołtarza bocznego, 1 poł. XIX w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 9	3.09.1970
10	Kamionna	Obraz - <i>Niepokalanego Poczęcia N.P. Marii</i> , 1885 r.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 10	3.09.1970
11	Kamionna	Obraz - <i>Zwiastowania N.P. Marii</i> , 1 poł. XIX w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 11	3.09.1970
12	Kamionna	Obraz - <i>Kazanie Chrystusa</i> , poł. XIX w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 12	3.09.1970
13	Łochów	Kapliczka z figurą <i>św. Jana Nepomucena</i> , 1 poł. XIX w.	ul. Węgrowska, przy zespole folwarcznym	B-43/143	4.09.1970

5.3.3. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków archeologicznych województwa mazowieckiego znajduje się 1 obiekt zabytkowy z terenu miasta i gminy Łochów.

Wykaz zabytków ujętych w rejestrze zabytków został przedstawiony w tabeli nr 3.

Tabela nr 3

Wykaz obiektów archeologicznych z terenu miasta i gminy Łochów wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego.						
Lp	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Lokalizacja AZP	Chronologia	Nr rej. zab.	Data wpisu
1.	Barchów	grodzisko	51-72/30/1	Wczesne średniowiecze	A - 183/745	27.01.1964

5.3.4. Obiekty uznane za pomniki historii i parki kulturowe

Na terenie miasta i gminy Łochów nie figurują obiekty uznane jako pomniki historii, a także nie został utworzony park kulturowy.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.

W gminie Łochów burmistrz prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna ewidencja zabytków obejmuje 262 obiekty, w tym 147 stanowisk archeologicznych.

Wykaz zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków został przedstawiony z załącznikami: nr 1; 2; 3, do programu opieki nad zabytkami miasta i gminy Łochów.

5.5. Obiekty wpisane do rejestru pomników przyrody

Wykaz pomników przyrody został podany w tabeli nr 4

Tabela 4

Wykaz pomników przyrody						
Lp .	Nr rej. woj.	Miejscowość	Nazwa gatunkowa (ilość sztuk)	Wyso-kość (m)	Obwód pnia (cm)	utworzony
1	0144	Łojew	Sosna pospolita	23	272	05.05.1975, orzec. nr 668 UW w Warszawie
2	0171/1	Wywłoka	Świerk pospolity	32	250	19.12.1977 orzec. nr 32 UW w Siedlcach
3	0171/2	Wywłoka	Świerk pospolity	34	257	„
4	0203/1	Barchów	Jesion wyniosły	24	240	04.07.1979 orzec. nr 64 UW w Siedlcach
5	0203/2	Barchów	Lipa drobnolistna	15	250	„
6	0203/3	Barchów	Lipa drobnolistna	19	275	„
7	0203/4	Barchów	Wiąz szypułkowy	25	360	„
8	0267	Kamionna	Wiąz szypułkowy	32	249	22.06.1983 orzec. nr 138 UW w Siedlcach

9	0281	Kamionna	dąb szypułkowy	24	233	23.08.1983 orzec. nr 152 UW w Siedlcach
10	0352	Koszelanka	sosna pospolita	20	252	17.12.1985 zarząd. nr 29/85 Woj. Siedl.
11	0353	Nadkole	dąb szypułkowy	21	365	„
12	0354	Brzuza	dąb szypułkowy	22	310	„
13	0355	Brzuza	dąb szypułkowy	25	355	„
13	0366	Brzuza	dąb szypułkowy	25	380	28.11.1986 zarząd. nr 37/86 Woj. Siedl.
15	0368	Brzuza	dąb szypułkowy	22	365	„
16	0369	Brzuza	dąb szypułkowy	23	257	
			dąb szypułkowy	30	193	
			dąb szypułkowy	31	298	
			dąb szypułkowy	25	300	
17	0370	Brzuza	dąb szypułkowy	30	256	„
18	0371	Jerzyska	dąb szypułkowy	22	335	„
19	0372	Jerzyska	dąb szypułkowy	25	259	„
20	0373	Brzuza	dąb szypułkowy	25	405	„
21	0374	Jerzyska	dąb szypułkowy	23	464	„
22	0533	Łochów	dąb szypułkowy	22	332	20.03.1995 rozp. nr 11/95 Woj. Siedl.
23	0577	Baczki Stare	aleja grab pospolity 107 szt.	17-25	58-167	12.11.1998 rozp. nr 64/98 Woj. Siedl.
			klon pospolity 3 szt.	22-25	149,110, 127	
			lipa drobno listna	23	180	
24	0578	„	dąb szypułkowy	22	318	„
25	0579	„	jesion wyniosły	21	280	„
26	0580	„	jesion wyniosły	19	353	„
27	0581	„	jesion wyniosły	25	331	„
28	0582	„	klon pospolity	19	244	„
29	0583	„	kasztanowiec biały	20	190	„
30	0584	Nadkole	dąb szypułkowy 16 szt.	15-26	198-476	„
31	0585	„	dąb szypułkowy	24	375	„
32	0586	„	dąb szypułkowy	30	367	„
33	0587	Pogorzelec	lipa drobno listna	17	280	„
34	0588	„	klon pospolity	21	231	„

35	0589	„	olsza czarna	20	240	„
36	0590	„	lipa drobnolistna	19	340	„
37	0591	„	kasztanowiec biały	12	246	„
38	0639	Jasiorówka	dąb szypułkowy 3 szt. grupa	16,22, 18	285,265, 358	01.10.2001 rozp. nr 255 Woj.Mazow. Dz.Urz. Nr 212/3672
39	0640	„	dąb szypułkowy 3 szt. grupa	23,24, 22	330,307, 356	„
40	0641	Nadkole- Koszelanka	dąb szypułkowy	20	406	„
41	0642	„	dąb szypułkowy	28	322	„
42	0643	Brzuza	dąb szypułkowy	22	383	„
43	0691	Baczki	dąb szypułkowy	23	341	12.12.2001 rozp. nr 275 Woj.Mazow. Dz.Urz. Nr 269/6861
44	0692	Jasiorówka	dąb szypułkowy	21	323	„
45	0693	Kaliska	dąb szypułkowy	23	320	„
46	0694	„	dąb szypułkowy	23	413	„
47	0695	„	dąb szypułkowy	26	445	„
48	0696	„	dąb szypułkowy	23	403	„
49	0697	Brzuza	dąb szypułkowy- grupa	21,21	228,320	„
50	0716	Łochów	głaz narzutowy - granit	1,1	580	„
51	0724	Brzuza	dąb szypułkowy	15,5	290	18.04.2003 rozp. nr 20 Woj.Mazow. Dz.Urz. Nr 115/2796
52	0725	Jerzyska	dąb szypułkowy – grupa	28	382	„
				28	390	„
				28	267	„
53	0726	Szumina	dąb szypułkowy	15,5	373	„
			grupa	18	370	„
				14,5	342	„
54	0754	Brzuza	dąb szypułkowy	22	358	02.02.2004 rozp.. nr 4 Woj.Mazow. Dz.Urz. Nr 32/981

5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Teren gminy obfituje w różnego rodzaju zabytki. Są tu liczne stanowiska archeologiczne, stare trakty, zabytki sakralne, założenia rezydencjonalne, zabytki budownictwa i techniki, cmentarze i miejsca pamięci, kapliczki, figury i krzyże przydrożne. Niektóre z nich posiadają ogromną wartość kulturową. Najbardziej w skali kraju jest znany dwór w Baczkach, wymieniany w różnych katalogach, albumach, podręcznikach uniwersyteckich. Jego rozwiązania architektoniczne są podawane jako szandarowe w określaniu charakterystyki budownictwa dworskowego w Polsce. Jednak dla gminy najwyższe znaczenie posiada zespół pałacowo-parkowy w Łochowie. Ostatnio wyremontowany, został w pełni przystosowany do celów turystycznych i stał się wizytówką nie tylko Gminy Łochów, ale całego regionu. Również Muzeum Gwizdka ma wielkie znaczenie dla gminy i warto na jego potrzeby wybudować nowy budynek.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Na terenie miasta i gminy Łochów znajduje się 23 obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych województwa mazowieckiego.

W wojewódzkiej ewidencji zabytków województwa mazowieckiego ujętych zostało 262 obiekty z terenu miasta i gminy Łochów, w tym 147 stanowisk archeologicznych..

Znaczna część zabytków nie jest utrzymywana w dobrym stanie. Wiele obiektów uległo degradacji, zwłaszcza budynków przemysłowych po dawnych zespołach fabrycznych w Baczkach o Ostrówku. Nie budzi zastrzeżeń stan zabytków będących własnością parafii rzymskokatolickich, z wyjątkiem braku pielęgnacji cmentarzy parafialnych. Prac pielęgnacyjnych wymagają parki, poza parkiem w Łochowie. Niektóre obiekty są źle eksponowane oraz niewłaściwie modernizowane poprzez stosowanie złych materiałów, a także obcych stylowo rozwiązań architektonicznych.

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego została przedstawiona w tabeli nr 5.

Tabela nr 5

Analiza SWOT

<i>Szanse i zagrożenia w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Łochów</i>	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY

<ul style="list-style-type: none"> - Atrakcyjność turystyczna regionu - Położenie większej obszarowo części miasta i gminy w granicach i otulinie Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego - Znaczna liczba rezerwatów przyrody - Niski stopień zanieczyszczenia środowiska - Dobre warunki do rozwoju turystyki krajoznawczej i specjalistycznej: wodnej, rowerowej i konnej - Imprezy kulturowe i działający Gminny Ośrodek Kultury - Wytyczenie szlaków turystycznych na terenie miasta i gminy - Organizacja festynów i imprez - Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla części terenów i miejscowości gminy - Znaczna ilość cennych historycznie i architektonicznie obiektów zabytkowych - Lokalizacja na terenie gminy zespołu pałacowo-parkowego w Łochowie, przystosowanego do funkcji turystycznej - Działalność Towarzystwa Miłośników Ziemi Łochowskiej - Różnorodność zabytków i miejsc o charakterze historycznym, które stanowią bogate źródło dziedzictwa kulturowego dla regionu, wzrastający poziom wiedzy i promowanie tradycji i regionalizmu, - Rosnące zainteresowanie właścicieli zabytków w kwestii rewaloryzacji i ochrony zabytków - Aktywność władz samorządowych i silna promocja gminy jako ośrodka turystycznego 	<ul style="list-style-type: none"> - Niewystarczające nakłady finansowe na ochronę dziedzictwa kulturowego - Niewystarczająca informacja na temat istniejących zabytków na terenie gminy; - Niewystarczający poziom rozwoju bazy turystycznej - Niedostateczne oznakowanie cennych obiektów - Niedostateczna liczba publikacji na temat dziedzictwa kulturowego miasta i gminy Łochów - Niewystarczająca promocja walorów kulturowych i wykorzystanie dóbr kultury dla rozwoju turystyki i agroturystyki - Niewystarczająca świadomość społeczna o konieczności należytej opieki nad zabytkami - Zły stan zachowania znacznej części zabytków, - Brak wypracowanych programów opieki nad zabytkami z terenu miasta i gminy, - Duży koszt rewaloryzacji zabytków i brak środków finansowania tego rodzaju zadań, - Słaba promocja oraz edukacja dotycząca walorów środowiska kulturowego, - Słaba infrastruktura turystyczna i obsługa szlaków turystycznych, - Niska świadomość społeczna o prawnych zobowiązaniach właścicieli do należytego utrzymania obiektów zabytkowych
---	--

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> - Położenie w powiecie węgrowskim promującym rozwój turystyki - Położenie na skrzyżowaniu ważnych dróg krajowych: Mińsk Mazowiecki – Łochów – Ostrów Mazowiecka (droga nr 50) i Wyszaków – Siemiatycze (droga nr 62) oraz przy linii kolejowej Warszawa – Białystok (bocznicą towarową i przystanek pasażerski). - Korzystne warunki dla rozwoju turystyki ze względu na walory przyrodnicze i zasób wartości dziedzictwa i krajobrazu kulturowego - Rosnące zapotrzebowanie na turystykę na obszarach położonych niedaleko aglomeracji warszawskiej - Wzrost zainteresowania aktywnym wypoczynkiem i agroturystyką, - Budowa baz turystycznych w oparciu o obiekty i obszary historyczne - Wzbogacenie tras turystycznych i szlaków o miejsca i obiekty zabytkowe - Prezentacja dziedzictwa kulturowego przy wykorzystaniu technik informatycznych oraz ich publikacja w Internecie - Uwzględnienie potrzeb ochrony zabytków w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy - Rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji 	<ul style="list-style-type: none"> - Niedostateczne środki na ochronę i renowację zabytkowych obiektów - Silna konkurencja na rynku turystyki ze strony Węgrowa - Braki w edukacji kulturowej oraz niedostateczna świadomość wartości zasobów kulturowych - Trudny dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania opieki nad zabytkami - Pogarszający się stan techniczny zabytków spowodowany niewłaściwym użytkowaniem - Zbyt mała ilość działań mających na celu promocję na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków

pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,	
---	--

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety w zakresie opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Łochów

Na podstawie analizy szans i zagrożeń występujących w otoczeniu oraz mocnych i słabych stron Miasta i Gminy w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego, określono następujące priorytety działań w zakresie opieki nad zabytkami.

1. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego
2. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej
3. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej miasta i gminy w oparciu o dziedzictwo kulturowego oraz wartości krajobrazowe i przyrodnicze

7.2. Kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami

Opieka nad zabytkami stanowi jeden z obszarów działania dla władz lokalnych.

Jako kierunki działań realizacji Programu opieki nad zabytkami Gminy Łochów

w ramach przyjętych priorytetów uznano:

1. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego
2. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania
3. Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjny
4. Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy
5. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym
6. Tworzenie oferty turystycznej uwzględniającej walory kulturowe i przyrodnicze terenu
7. Poprawa jakości infrastruktury służącej funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki i rekreacji
8. Upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i promocja walorów krajobrazowych gminy przy pomocy Internetu, prasy, radia, telewizji
9. Wyznaczanie tras i szlaków turystycznych z uwzględnieniem najciekawszych obiektów zabytkowych gminy
10. Utworzenie systemu informacji turystycznej

Priorytet I:

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

Kierunki działania	Zadania
<p>Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu stanowiskami archeologicznymi - Wdrażanie zapisów programów rewitalizacji, studiów historyczno-urbanistycznych, katalogów typu zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego w realizacji zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy (w tym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego) - Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną ustaloną w planach zagospodarowania przestrzennego - Ochrona panoram oraz przedpoli widokowych miejscowości o wartościach kulturowych
<p>Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków. - Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością Gminy) do nowych funkcji - Rewaloryzacji obszarów i obiektów zabytkowych przemysłowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji - Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych)

Priorytet II:

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

Kierunki działania	Zadania
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym	<ul style="list-style-type: none"> - Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków (z zastosowaniem komputerowej bazy danych) - Wykonywanie prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, badania historyczno-architektoniczne, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego)
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	<ul style="list-style-type: none"> - Udostępnienie informacji o zabytkach gminy w Internecie - Utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego opartego o stronę internetową
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i promocja walorów krajobrazowych gminy	<ul style="list-style-type: none"> - Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizację zajęć na temat zabytków, ich roli oraz wartości z punktu widzenia historii i współczesności celem kształtowania regionalnej tożsamości kulturowej, - Organizowanie imprez plenerowych promujących zabytki położone na terenie gminy - Rozwijanie działalności wystawienniczej powiązanej z zabytkami Gminy i ich historią - Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych - Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym opracowań historycznych, folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy - Opracowanie internetowej Mapy Zabytków Gminy - Aktualizacja internetowej bazy danych o obiektach

	<p>posiadających wartość zabytkową znajdujących się na terenie gminy</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wykorzystanie imprez masowych organizowanych w mieście i gminie oraz innych okazji budzących zainteresowanie mediów do promocji dziedzictwa kulturowego
--	--

Priorytet III:

Zwiększenie atrakcyjności turystycznej miasta i gminy w oparciu o dziedzictwo kulturowego oraz wartości krajobrazowe i przyrodnicze

Kierunki działania	Zadania
Tworzenie oferty turystycznej uwzględniającej walory kulturowe i przyrodnicze terenu	<ul style="list-style-type: none"> - Nawiązywanie i utrzymywanie współpracy z takimi podmiotami, jak: Dyrekcją Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego, Dyrekcją Lasów Państwowych, w celu stworzenia wspólnej oferty turystycznej - Nawiązywanie współpracy z władzami powiatu i województwa w celu włączenia oferty turystycznej gminy w system o większym zasięgu - Udział w targach turystycznych
Poprawa jakości infrastruktury służącej funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki i rekreacji	<ul style="list-style-type: none"> - Stworzenie korzystnych warunków dla działalności prywatnych inwestorów branży hotelarsko-gastronomicznej oraz turystyczne - Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych - Dbanie o efektowny wygląd i odpowiednią aranżację przestrzeni publicznej w otoczeniu obiektów zabytkowych - Iluminacja najcenniejszych zabytków - Wspieranie działalności gospodarstw agroturystycznych - Tworzenie zaplecza turystycznego miejscowości (pensjonaty, zajazdy, bary, restauracje, kawiarnie)
Wyznaczanie tras i szlaków turystycznych z	<ul style="list-style-type: none"> - Utrzymanie istniejących ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych

uwzględnieniem najciekawszych obiektów zabytkowych gminy	- Stworzenie nowych szlaków turystycznych pieszych, rowerowych konnych, tras i ścieżek dydaktycznych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego miasta i gminy
Utworzenie systemu informacji turystycznej	Stworzenie systemu informacji wizualnej w formie tablic informacyjnych dot. najważniejszych obiektów historycznych i przyrodniczych znajdujących się na terenie gminy - Opracowanie tablic informacyjnych dotyczących. szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych i tras rowerowych wyznaczonych na terenie gminy - Opracowanie przewodnika turystycznego uwzględniającego krajobraz kulturowy i przyrodniczy gminy - Opracowanie folderów, informatorów i innych wydawnictw na temat dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego gminy

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

W celu realizacji niniejszego programu opieki nad zabytkami miasta i gminy Łochów, wykorzystane zostaną następujące kategorie instrumentów.

8.1. Instrumenty prawne:

- przepisy ustawowe
- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.
- miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego;
- wynikające z przepisów ustawowych dokumenty wydawane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- uchwały rady gminy

8.2. Instrumenty koordynacji:

- strategia rozwoju gminy;
- plany rozwoju lokalnego;
- programy rozwoju infrastruktury gminy;
- programy ochrony środowiska przyrodniczego;
- programy prac konserwatorskich;
- studia i analizy, koncepcje;
- plany rewitalizacji;

- umowy i porozumienia;
- kontrakty;
- współpraca z diecezją w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego
- współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi;

8.3. Instrumenty finansowe:

- dotacje;
- subwencje;
- dofinansowania;
- nagrody;
- zachęty finansowe;
- zbiórki społeczne;
- programy operacyjne uwzględniające finansowanie z funduszy Wspólnoty Europejskiej.

8.4. Instrumenty społeczne:

- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
- edukacja kulturowa;
- informacja nt. znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy;
- współdziałanie z organizacjami społecznymi;

8.5. Instrumenty kontrolne:

- monitoring stanu środowiska kulturowego
- bieżąca aktualizacja gminnej ewidencji zabytków i bazy danych dot. zabytków
- monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego gminy

9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, burmistrz ma obowiązek sporządzania, co dwa lata sprawozdań z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go do akceptacji przez Radę Gminy. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami,
- efektywność ich wykonania.

10. Źródła finansowania realizacji Programu

Zasady finansowania opieki nad zabytkami, zostały określone w zapisach art. 71 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności użytkownia wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Zgodnie z zapisem art. 73 osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna będąca posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru zabytków albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie może ubiegać się o dotacje celową z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku. Dotacje takie przyznawane są przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego (Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego) lub wojewódzkiego konserwatora zabytków właściwego dla terenu, na którym, zlokalizowany jest obiekt zabytkowy wpisany do rejestru zabytków (Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków). Z tych dwóch źródeł finansowania można korzystać niezależnie.

Ustawa zezwala na ubieganie się o udzielenie dofinansowania nie tylko na prace planowane do wykonania przy zabytku w danym roku budżetowym, lecz także na prace, które zostały wykonane w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. (art. 76 ust. 1 pkt 2).

Poza środkami z budżetu państwa pochodzącymi z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na działania programu mogą być przeznaczane środki:

- Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego
- Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie
- Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa
- Środki własne budżetowe gminy Łochów na realizację zadań własnych
- Środki prywatne (osób fizycznych, stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych, związków wyznaniowych)
- Dochody własne instytucji kultury
- Dotacje i fundusze celowe rządowych i pozarządowych programów pomocowych

- Z dotacji Unii Europejskiej w ramach: Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego i Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Załączniki